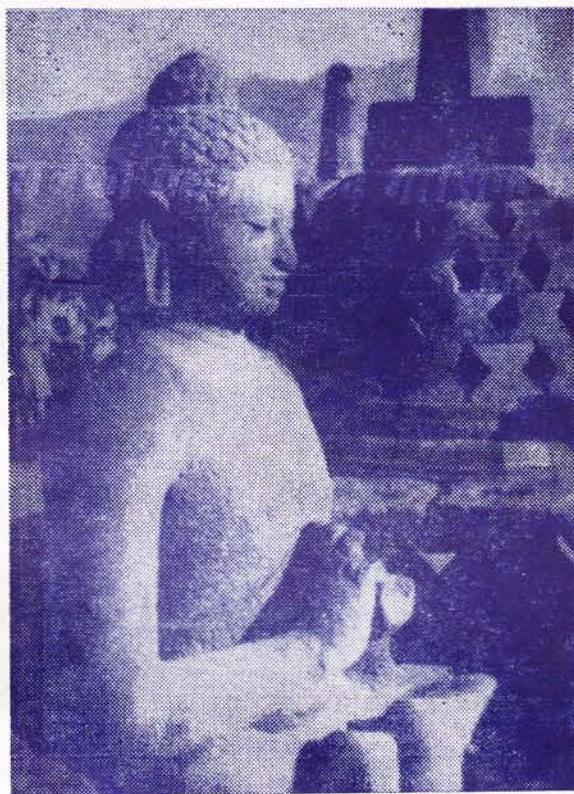

नमोतस्स भगवतो अरहतो सम्मासम्बुद्धस्स

आण्डु भूमि

(नेपालको प्रथम बौद्ध मासिक पत्रिका)

शाक्यमुनि बुद्ध, बोरोबुदुर (इण्डोनेशिया)

वर्ष २३, अङ्क ७

बु.सं. २५३६ कार्तिक पुर्णिमा
ने.सं. १११६, कौलागा १५
वि.सं. २०५२ कार्तिक २१

एक प्रतिको रु. ६।-
वार्षिक रु. ६०।-
आजीवन रु. १०००।-

धन्यवाद ज्ञापन

दानबहादुर बज्राचार्य, वनबहाल, ललितपुरवाट रु. १०००।— दिनु भई यस आनन्दभूमि पत्रिकाको अजीवन सदस्य हुनु भएकोमा वहाँलाई धन्यवाद ज्ञापन गर्दछौं ।

साथै

हाम्रा सहृदयी पुराना आजीवन ग्राहकवर्गमा सीवनय अनुरोध गरे अनुहृष्ट निम्न महानुभावहरूवाट श्रद्धापूर्वक आर्थिक सहयोग प्राप्त भएकोमा हार्दिक धन्यवाद ज्ञापन गर्दछौं ।

१. त्रिरत्न तुलाधर, थैंहिटी काठमाडौं	३००।-
२. ईश्वर भक्त श्रेष्ठ, थैंहिटी	५००।-
३. चिनियामान तुलाधर, ज्याठा काठमाडौं	५००।-
४. धन बहादुर नकर्मी,	५००।-
५. तुलारत्न बज्राचार्य, पुलचोक, ललितपुर	५००।-
६. बुद्धरत्न शाक्य, नागवहा, कुटिबहा: ललितपुर	५००।-
७. जीतबहादुर बज्राचार्य, वनबहाल,	५००।-
८. हर्षरत्न शाक्य, अशोक हल अगाडि, ललितपुर	५००।-
९. जुजुरत्न शाक्य, नकबहिल, ललितपुर	३००।-
१०. रामलाल अवाले, वनबहाल, ललितपुर	३००।-

-- उपरोक्त ललितपुरका ग्राहकहरूवाट सहयोग प्राप्त गरीदिनु भएकोमा हिराकाजी सुजिकारलाई हार्दिक धन्यवाद !

‘आनन्दभूमि’ परिवार

ब्राज़ाण्डु भूमि

वर्ष-- २३

अङ्क--७ बु. सं-- २५३६

कार्तिक पूर्णिमा

प्रधानसभाद्व

भिक्षु कुमारकाशय २७१४२०

सम्पादक

सुवर्ण शाक्य २१२८५५

बटूकृष्ण शर्मा २७००६५

२७८८२६

प्रष्टभुति गुभाजु २३१२२२

व्यवस्थापक

भिक्षु अनिरुद्ध २७१४२०

सह-व्यवस्थापक

तीथनारायण मानन्धर

२७०३८६, २२१०७१

व्यवस्थापन सहयोगीहरु

विरतन मानन्धर २१११८५

२३२२०६

मदनबहादुर तुलाधर, सुरेश महर्जन

वितरण व्यवस्था

भिक्षु पञ्चामूर्ति २७१४२०

विज्ञापन व्यवस्था

संघरण शाक्य २२७७६६

कलासमायोजन

स्वयम्भूरण बजाचार्य २२६३६६

प्रकाश क

आनन्दकुटी बिहार गुठी, स्वयम्भू

प्रधान कायालिय

आनन्दकुटी बिहार गुठी, स्वयम्भू

यो ब. नं. ३००७ २७१४२०

फाक्स नं. (६७७-१) २७०६२६

यस्सन्तरतो नसन्ति कोपा
इति भवा भवतं च वीति वत्तो ।
तं विगत भयं सुखिं अशोकं,
देवा नानुभवन्ति दस्सनाया, ति ॥

अर्थ- जसको मनमा रीस पनि छैन, जो लाभ -
अलाभको द्वन्द्वाट मुक्त भइसकेको छ
त्यस्तो निर्दयी, सुखी र शोक रहित मनुष्य-
लाई देवताहरूले पनि चिन्तन सक्तैनन् ।

हात्रो संस्कृति

सामान्य रूपमा हेनै हो भने मनुष्य समाजको कुनै निव्वित जीवन शैलीलाई नै संस्कृति हो भन्न सकिन्छ । तर विभिन्न सम्बन्धित विद्वान् हरूको विभिन्न राय भए अनुसार कसैले मानिसको परम्परागत रीतिरिवाज मात्र संस्कृति हो भनेर भनेका छन् भने कसैले मानिसको रहन सहन भेषभूषा धर्म, खानपान आदि नै संस्कृति हो भनेर भनेका छन् । जे होस् यस विषयलाई लिएर छोटकरीमा भन्ने हो भने बंश परम्परा वा आफ्नो सामाजिक परम्पराबाट प्राप्त भएको प्रयुक्त सम्पत्ति हो । यसलाई कसैले पनि नौकरान पुऱ्याउन सक्तैन, त त हटाउन नै सक्तछ । अर्थात् संस्कृति भनेकै परम्परागत रूपमा आइरहेको संस्कार हो र यो राष्ट्रको अमूल्य सम्पति पनि हो ।

प्रत्येक समाज वा जातिको भिन्नाभिन्न संस्कृति हुन्छ र त्यसै अनुसार उनीहरूले आचरण गरेका हुन्छन् । यसैबाट अमुक देशका अमुक जाति हुन् भन्ने याहा पाउन निकै सजिलो पर्दछ ।

यसै गरी हात्रो देश नेपाल राष्ट्रको पनि आफ्नै संस्कृति छ । हात्रो देशलाई हेर्दा सानो आकारको देखिए पनि परापूर्वकाल देखिने विभिन्न जात र जाति तथा धर्मबिलम्बीहरूले बसोबास गरेको महान् भूमि हो, यो संस्कृतिले ठूलो छ । यहाँ सर्वै जात र जातिको आ-आपै केही भिन्नै जस्तो देखिने संबृति भए पनि यसलाई नेपाल राष्ट्रकै संस्कृति मानिन्छ । न कि कुनै एउटा जातिको पेवा मात्र । किनमने यहाँ जसरी अनेको आगमा टुक्रैटुक्रा भएको देशलाई एकीकरण भएर अहिलेको नेपाल राष्ट्रको निर्माण भएको छ । त्यसरी नै विभिन्न सभ्यता र संस्कृति मिलेर नयाँ सभ्यताको जन्म भएको छ अन्दा अतिशयोत्ति होल । जस्तो लाग्दैन ।

अहिलेको युगमा आएर एउटा जातिले मात्र ग्राम्यनो संस्कृतिको गुणगान गरी अरूपको संस्कृति माथि आक्षेप गर्दछ भने त्यो जस्तो अमानवीय विचार भएको अरूप केही ठहरिने छैन । किनभने यहाँ कुनै एउटा जाति वा धर्मको संस्कृतिले मात्र आजको विज्ञो नेपाल राष्ट्रको निर्माण भएको होइन । सबै जात र जातिको संस्कृतिको समन्वय-बाट हामीले आफूलाई स्वतन्त्र राष्ट्रका नेपाली हो भन्ने कुरामा गर्व गर्न पाएका छौं । यसैले देश भित्रको जुनसुकै संस्कृतिलाई पनि देशको साज्ञा सम्पत्तिको रूपमा मान्नु पर्दछ । यो नै मानवीय विचार हो । यसरी नमान्नेहरू नै एकीकरण हुनुभन्दा अगाडिको माथि भने झै अनेको टुक्रामा विभाजित नाउं मावका राज्यहरूको जुन अवस्था यियो त्यस्तै अवस्थातिर धकेलन प्रयास गर्न खालका हुन् भन्ने भनाइ हिजो आज यताउति सुन थालिएको छ र यस्तो कुत्सित साम्प्रदायिक भावनाले भरिएको राजनीतिक वातावरणको निन्दा हुँदै आएका कुराहरू पनि सुनिन थालेका छन् । यति मात्र होइन देशभित्र ग्रामान्ति फैलाई आफ्नो व्यक्तिगत स्वार्थ पूरा गर्न खपिपस भइसकेका केही व्यक्तिहरूले आफ्नो बाहेह अरू तेआरी जागिहो संस्कृति माथि हमला गर्न थालेको कुराको हरूता परि यत्र तत्र सुनिन थालेकाले त्यस्ता व्यक्ति माथि खेद्प्रकृत गर्नु सिवाय अरू के गर्न सकिन्छ र भन्नेहरू पनि बढ्दै गएका छन् ।

अजको युग टुक्रेर बस्ने होइन, मिलेर बस्ने हो । जसले निजी स्वार्थको निमित्त ग्राम्याङ्गित तिर्यकालाप देखाई देशलाई भताभुज्ज गर्न खोजइछ त्यस्ता देखी प्रत्येक नेपाली सतकै हुनु पर्ने अवस्था आएको छ र अनि आएको छ देशका हरेक जातिको सभ्यता र संस्कृतिको सुरक्षा गर्ने बेला अन्यथा पछि देशले नै पछुताउनु पर्नेछ ।

मागधि र पाली भाषा

- बटुकुण्ठ शर्मा

प्राचीन कालको मगध-देश (हिजो आजको भारत) मा बोलिचाली गरिने भाषालाई नै खास गरेर मागधि भाषा भनिएको हो । यही मागधि भाषालाई नै पछि आएर पालि भाषा भनिएको हो भन्ने धेरै आवा शास्त्री-हस्तको भनाइ छ । भाषाको अर्थमा पहिले पहिले 'पालि' शब्दको प्रयोग भएको पाइएको छैन । बहु चौथो शत-बीमा लंका देशमा (सिलोन) मा लेखिएको 'दीपचंश' नामक पुस्तकमा मात्र 'पालि' शब्दको प्रयोग भएको पाइन्छ, त्यो पनि बुद्धवचनको रूपमा मात्र । यस भन्दा अघि उक्त शब्दको प्रयोग भएको पाइँदैन भन्ने कुरामा भाषाशास्त्रीहस्तको अहिले सम्म नै अडानरहिरहेको कुरा विभिन्न भाषा विज्ञान सम्बन्धीग्रन्थहरूले बकालत गरिरहेकै छन् । पछि आचर्य बुद्धोषले पनि 'पालि' शब्दलाई बुद्धवचनकै रूपमा मात्र प्रयोग गरेका छन् । यसरी हेर्दि 'पालि' शब्दको प्रयोग पालि साहित्यमा मात्र भएको देखिन्छ र भाषाको अर्थमा भने पाइँदैन । यस बखत भाषाको अर्थमा मगध र मागधिक जस्ता शब्दहरू प्रयोग भएका पाइन्छन् । भाषाको अर्थमा हेर्ने हो भने 'पालि', शब्दलाई आधुनिक भन्न सकिन्छ किनभन्ने भाषाको रूपमा 'पालि' शब्दको प्रयोग युरोपियनहरूबाट भएको हो भनी भाषा-शास्त्री डा. भोलानाथ तिवारीले आफ्नो भाषा विज्ञान नामक पुस्तकमा उल्लेख गरेका छन् । हुन त यस भाषा सम्बन्धी विषयलाई लिएर विभिन्न मत मतान्तर पनि नपाइएका होइनन्, पाइन्छन् । यो 'पालि' शब्द, सञ्चाट-अशोकको शिलालेखमा पनि प्रयोग भएको देखिन्छ र

यसको उद्यगम स्रोत वैदिक भाषा हो भन्ने भनाइ पनि नभानिएको होइन । तर यस शब्द बारे विभिन्न भाषा शास्त्री बिद्वानहरूले आमाफनै तर्कहरू प्रस्तुत गरेका छन् । जस्तै मिथु जगदिश काश्यपको भनाइ अनुसार पर्याय शब्दको अपन्नां परिवाय-पलिवाय-गालियाय हुँदै 'पालि' शब्द भएको हो भने डा. विद्युशेश्वर भट्टाचार्यले संस्कृत भाषा पडाउँ शब्दको अपन्नां भई पन्ति-पत्ति-पठि-पल्लि-पालि' शब्दको निर्माण भएको हो भनेर आफ्नो तर्क प्रस्तुत गरेका छन् । यसैरी अब कौशम्भी नामक बोढ विद्वानुले 'पालि' शब्दको अपन्नां भई 'पालि' शब्दको निर्माण भएको हो र यसको अर्थ हो रक्खा गर्नु । ('पालि' को अर्थ अनुसार) अर्थात् बुद्धका उपदेशहरूलाई सुरक्षा गरेकोले नै 'पालि' भनिएको हो र यसैलाई नै पालि भाषा भनिएको हो भनेर आफ्नो तर्क प्रस्तुत गरेका छन् । यस्तै गरी यो भाषा 'पालिल' नामक गाउँको भाषा भएकोले यसैको अपन्नां भई 'पालि' रहन गएको हो भन्ने केही प्रमूख भाषाशास्त्रिहरूको भनाइ तर्क संगत नै देखिएको छ र पछि गौतम बुद्धले मागधि भाषामा दिएका सबै प्रकारका उपदेशहरूलाई 'पालि' भाषामा अनुवाद गरेको हुनुपर्दछ । किनभन्ने 'पालि' साहित्यको रचनाकाल तिर सिंहावलोकन गर्दा ४८३ ई.पू. सम्म पुगिन्छ र यसैलाई मान्दा उपयुक्त पनि देखिन्छ जस्तै लाग्छ । यो भाषाको प्रभाव-भारती विभिन्न भाषाहरू बाहेझ लंकन्, बर्षा, चाइनिज, तिब्बतीयन र जापानी आदि भाषामा-बाँकी पू. (१०) मा

गताङ्को बाँकी

गणेश अनेक रूप दृष्टि एक

अनुबादक - वि.पि. महर्जन

यो गण प्रणाली प्रथा विकास हुँदै मल्लकालीन समयमा पुगेपछि यसले एउटा विशाल आकार लियो थस (नौली) आकार (रूप) लिएको गण प्रणालीलाई उक्त समयका प्रमुख शासक र बाहाल, विहार, महाविहारका भिक्षु आचार्यहरू भिलेर “त्वाः” (टोल) को नामाकरण गरे। एउटा टोलबाट गणपति जस्तै एक जना ‘नायः’ (नाइके) छान्ने काम भयो। उही नाइके राजप्रासादको सभामा पनि प्रतिनिधि हुने भयो बाहाल विहार र महाविहारका आचार्य, भिक्षु बा गृहस्थिका योग्य व्यक्तिलाई पनि नाइके छान्ने गर्न थाले। यस टोल प्रथामा पनि आदिगुरु (प्रारम्भिक गुरु) गणपतिलाई सम्मान र आदर गर्न चलन नेवार समाजले छोडेन बरू यसलाई नै महत्व दिएर एउटा टोलको रूपमा योग्य हुनाको निम्नि बुद्धिर्मको शिक्षाको साथै तल उत्तेजित व्यवस्था नभइ नहुने भएको देखिए।

- १) आदिगुरु गणपति वा गणनायकको प्रतीक स्थान (मन्दिर)।
- २) बाहाल, विहार, महाविहार र भिक्षु संघ।
- ३) हुँझे धारा, इनार, पोखरीको व्यवस्था।
- ४) बटुवा वास बस्नको लागि आवश्यक पाठी, सत्तल।
- ५) खेतीपाती काम सम्बन्धी विषयको ज्ञाता।
- ६) घर, मन्दिर देवालय आदि निर्माण सम्बन्धी ज्ञाता।
- ७) मूर्तिकला सीप सम्बन्धीको ज्ञाता।

- ८) काठ तथा काठ सम्बन्धी कामको ज्ञाता।
- ९) ईटा, टायल लिंगटी छान्ने काम सम्बन्धीको ज्ञाता।
- १०) धातु सम्बन्धी काम विषयको ज्ञाता।
- ११) सुन चाँदीको गहना बनाउने कालिगडको ज्ञाता।
- १२) चंत्र लेखने (चित्रकारी) काम र रङ्गाउने तथा रङ्ग सम्बन्धी कामको ज्ञाता।
- १३) बत्ती बालनको लागि र खातको निम्नि आवश्यक तेल पेत्ने (हस्त चालक घरेलु यन्त्र) साल (साः) सम्बन्धी कामको ज्ञाता।
- १४) धिमे (नेवार ब्यापू जातिले बजाउने एक ऐतिहासिक लोक सांस्कृतिक बाजा) बाजा समूह र (लोक) नाचगण।
- १५) छाला सम्बन्धी विषयको ज्ञाता।
यसको साथसाथै गणपति प्रणालीको फलामको काम धोषधि सम्बन्धी कामलाई पनि विषय बनाएर यसलाई पनि विकास गर्दै लगे। बाहाल विहारको भिक्षु आचार्यहरूबाट शलग शलग विषय बारे शलग शलग गृहास्थै हरूलाई सिकाउने सुनाउने गर्न चलन पनि हुँदै गयो।

यो टोल प्रणाली प्रथापाट सफूतिलो समाज हुक्तिनको निम्नि आधार हुन गयो। बाहाल, विहार-लाई भौतिक सहयोगवृद्धि गर्दैलान राज्यस्तरबाट पनि प्रयास भयो। यसले गर्दा बाहाल, विहार र भिक्षु आचार्यहरूको इज्जत र महत्व जन बढाए गयो। भिक्षु

हुने प्रचलन पनि बढ़दै गयो ।

परिवर्तन हुँदै गइरहेको समय र परिस्थितिको कारणले गर्दा सामन्ती अर्थ प्रणालीको प्रचलन र फरक फरक धार्मिक मतको प्रभाव बढ़दै गएपछि शाक्यमुनी बुद्धको धर्म र विश्वासको आधारमा समाज विस्तार विस्तार भाष्यवादको विश्वासमा लाग्यो । अनि देवता (ईश्वर) को अस्तित्व मान्ने संस्कार उत्पन्न भयो । यही संस्कारले गर्दा गणपतिलाई ईश्वर (देवता) को रूप दिएर नेवार आषाढाट “द्यो” (देवता) लाई ‘ईश’ भनिने गरेको हुनाले गणपतिलाई ‘पति’ (गुरु वा प्रमुख) किंकिर ‘गण’ र ‘ईश’ जोडेर “गणेश” भनेको हुनुपदेच्छ ।

इ०सं० ११ औं - १२ औं शताब्दी तिर बौद्ध तान्त्रिक सिद्धूरुको प्रभाव बढ़दै आइरहेको समयमा नेपालको नेवार समाज पनि अप्रभावित भएर रहन सकेन । नेवारहरूको चाडबाड, पयं आदि सांस्कृतिक कामको सिलसिलामा तान्त्रिकहरूले नचाहिदो प्रभाव पारिदिए । गुरु रूपमा आदार र सम्मान गरी राखेको गणपति (गणेश) । लाई आफ्ने संस्कार अनुसार वर्णन गरेतापनि मुख्य गुरुको रूपमा आदार गर्दै आइरहेको चलनलाई नफेरिकन बरु उही संस्कार अनुसार तान्त्रिकि (तान्त्रिकिकरण, को हरेक पर्वमा पनि गणपतिलाई प्रथम स्थान दिएर नेवारहरूको भावना आफूतिर खिचेर लिने (काम) मा तान्त्रिक आचार्यहरु अति सफल भएका देखिन्छ ।

इ०सं० १५ औं शताब्दी तिर मात्रै हात्तीको अनुहार भएको गणेश (गणेश) यो काठमाडौं उपत्थका भित्र देखा परेको हो । यो भनाइ “कैचडौंमान” को मात्र नभई डा० जगदिशचन्द्र रेग्मी ज्यूको पनि हो यस भन्दा पहिले मन्दिर बनाएर मूर्ति (रूप, बिनाको गोलो लाम्चो ढुङ्गा स्थापना गरी गणरति वा गणेश) को सम्पन्ना गरी आदर र अद्वा राखी आइरहेको हो । पछि आएर मात्रै हात्तीको अनुहारको गणेशदेवता (गणेश) मन्दिर भित्रस्थापना गरी पूजा र आदर गर्ने चलन देखिन आएको हो । यस कुराया के अनुमान गर्ने

आधार छ भने, जब स्वस्थानी बृत कथाको रचना (रचिए) पछि शेष आचार्यहरूले शिव पार्वतीको छोरा को रूपमा प्रस्तुत गरिराखेको हात्तीको अनुहार भएको पात्रलाई गणेशः भन्ने (नाम) गरेको गणपति वा गणेशः भन्ने (देवता) यही हो भन्ने कुरामा अनेक किसिमबाट विश्वास पारेको हुनसक्छ यही भूममा परेर हात्तीको अनुहार भएको गणेशलाई तै गणपति वा गणेशःको रूपमा मान्दै आइरहेको हुन सक्छ ।

इ०सं० १४ औं शताब्दी तिर काम (व्यवसाय) को आधारमा जातभाष्टको विभाजित भयो । शारीरिक रूप (शारीरिक परिश्रम) बाट काम गर्नैहरू तल्लो जागि र बौद्धिक रूप (ज्ञान) बाट काम भर्नैहरू इच्छ जातिको किसिमबाट हेतै हुनाले नेवार समाज विस्तार असमानतामा बदलिएर गयो । रम्भटो (मनोरञ्जन) गर्ने किसिम बाट विकास भएको बिभवाजा र चेतना दिलाउने किसिमबाट चलाइराखेका नाचहरू राजप्रसाद को इच्छा (दवाव) मा रोकिन गए । सर्वे किसिमका सीप र जानका गुरु गणपति हुन् भन्ने कुरा विस्तार बदलिदै बाजा बजाउने र नौछला अभिनयको तालिनेमा हिस्सी र सिद्धिको (दिने) देवता नृथ्य नाथ वा नाट्येश्वर (नासेद्यः) भन्ने भावनाले जरा गाडधो । यसरी वाद्यवादन र नृथ्यकलाको श्रोत नृथ्यनाथ (देवता) हुन् भन्ने विश्वास भएर गएता पनि उक्त समूहले पनि नृथ्यनाथ (नासेद्यः) को पूजा गर्नु भन्नाः अगाडि बड देवता (गणेशः) लाई नै पहिलो पूजा गर्नै रोति यहाँ नेवार समाजमा अहिले सम्म पनि छैदेच्छ ।

आज गण देवता वा गणेश भन्नु मात्र पनि तुरुम्भ भन्नमा हात्तीको अनुहार भएको देता सम्भना आउँछ यो स्वभावित पनि हो । काठमाडौं उपत्थका भित्र वा बाहिर आज जति पनि गण देवताका मन्दिरहरू छन् । त्यसमन्दिरमा सर्वे हात्तीको अनुहार भएका गण देवता का मूर्ति पाइन्छन् । यसरी (नै) अनुहार (रूप) नभएको गण देवता भाज भोलि पनि हात्तीले हेतै आइरहेका छौं । त्यो हो चोभारको दक्षिण पूर्व कुनमा

प्रामती नदीको किनारा अवस्थित बृंश्ला गणेश देवता। यसलाई जलविनायक पनि भन्ने गर्दछन्। यो गण देवतालाई सुँडको आकार आउने गरी गिलो पारेको सिंदूरको टिका लगाइदिने गर्दै आएको हुनाले पुरानो आकार बदलिए आइरहेको हो भन्ने भनाइछ। यसरी नै नेवारहरूको पर्वतीय वस्ती दोलखाको वडा नं. ८ तिलिघोक भन्ने ठाउँमा आभिलेख प्राप्त नभएको पुरानो गण देवता एउटा मन्दिर छ। उक्त मन्दिरमा आकार (षूति) नभएको ढुङ्गा स्थापना गरिराखिएको छ। यहाँ आज सम्म पनि ध्याँका वासिन्दाहरूले गण देवता (गणेश) भनेर पूजा आराधाना गरी थ्रदा राखी आइरहेका छन्।

नेवार समाजमा गण देवतालाई यति सम्म आदर गरे भन्ने कुराको लेखा जोखा छैन। पछि राजा खलक भारदार खलक, अझ सम्पन्न परिवारले समेत आफ्नो आफ्नो प्रतिष्ठाको विषय बनाएर ठूलठूला मन्दिर बनाएर अनेक थरिका नाउँ राखो हात्तीको अनुहार भएको मूर्ति गण देवता स्थापना गर्ने चलन चलेको हुनुपर्दछ। यो चलन यतिको प्रचलित भएर आयो जसले गर्दा आज यो उपत्यका भित्र मात्र नभई उपत्यका बाहिर सम्पन्न धेरै नै गण देवता (गणेश) का मन्दिरहरू देखापर्न आएका छन्।

शाक्य मुनी गौतम बुद्धको धर्म र दर्शनको आधारमा एक पछि अर्को चिनो थपिदै अगि सरेको

विकासको त्रमले सूजना भएको गणपति देवता हुन्। आदि (प्रारम्भिक) गुरु श्रमण भिक्षुहरूलाई सम्झना गरी आदर सम्मान गर्नु हो भन्ने मावना सायद धेरै जसोले विसौर गइसकेको पनि हुनसक्छ। त्यसो भएता पनि (नेवार) साँस्कृतिक गुठी, चाडबाड बिहे व्यवहार आदि जुनसुकै पर्वमा पनि पूजा गर्ने सिलसिलामा सर्वप्रथम गणे शदेवतालाई नै पूजा पन्छाएर अरु काम बा पूजाको थालनि गर्ने परम्परा अहिले सम्म नेवार समाजमा चल्दै आइरहेको छैदै छ। अझ भनुं भने नेवारहरूले गणपति (गणेश देवता) लाई ज्ञान, गुन रिद्धि सिद्धि र विभिन्न सीकका श्रीत (दाता) मानेर हात्तीको अनुहार भएको गणेश देवतालाई समेत “जय गुरु गणपति भनेर आराधाना गरेर थ्रदा भाव राखेर आइरहेका छैदैछन्। यति भाव नमई जन्मदिनको उपलक्षमा सगुन लिदा समेत गण पतिको प्रतीक बत्ती बलेको सुकुन्दा (गणेशको मूर्ति भएको कलात्मक दियो जसमा तेल र धागो हाली बत्ती बालिन्छ) स्थापना गरी पूजा गरेर सगुन लिने चलन यो नेवार समाजमा आज सम्म पनि स्थिर भइराखेको छ।

यसरी नेवारहरूले आफ्नो परम्परागत संस्कृत धर्म आदि बारे अनुपन्धान गर्ने काममा कदम चाल्नु पर्ने देखिन्छ। यदि अर्काको भनाइ मात्र मानेर सहनशील भएर बस्ने हो भने हात्तो अस्तित्व लगतै हराएर जाने छ। मानवबादी बुढ धर्मबाट पनि टाढा भएर जान पर्नेछ।

पूजा

- उमा शर्मा

संस्कृत भाषाको 'पूज' धातुबाट 'पूजा' शब्दको निर्माण भएको हो र यो व्युत्पन्न शब्द हो । यसको मूल अर्थ हो— मान गर्नु, सम्मान गर्नु, स्वागत गर्नु आदि । तर अहिले यो पूजा शब्दको अर्थ संकेच भएको छ र परिभाषिक शब्दको रूपमा देखिएको मात्र होइन व्यवहृत पनि भएको छ । किनभने 'पूजा' भन्ने वित्तिकै खास गरेर कुनै पनि देवताको मूर्ति (निर्जीव) लाई चन्दन, अक्षता, सिन्दूर आदिले सिंगारी धुप, बत्ती, नैवेद्य भेटी (पैसा) आदि चढाउनु नै खास पूजा हो भनेर परम्परागत धर्मले व्याख्या गरेको पाउँछौं र अनि के पाउँछौं भने पूजा गर्नु भनेको देवता (भगवान्) लाई मात्र नभई जीवित पशु, पक्षी, सर्प आदिलाई एकातिर पूजा गरिन्छ भने अर्कोतिर मानिसले मानिसलाई र स्वयं आफूलाई पनि पूजा गर्ने प्रचलन हाम्रो समाजमा छ यसै गरी अर्कोतिर निर्जीव, नदी, चन्द्र, सूर्य र पृथ्वी आदिलाई पनि उत्तिकै रूपमापूजा गर्दै आइरहेका छन् र पूजा गर्नु पर्दछ भन्ने कुरा गाई भरखरै गएको यमपञ्चक (तिहार) ले पनि बताएका भाव होइन आफनो परम्परागत संस्कृतिलाई सुरक्षित गर्दै जानु पर्दछ भन्ने भावनालाई पनि जागृत गइरहेके छ । यसबाटे प्रायः सबै जसो नेपालीको एकमत नै छ । हुन त वहाँ पूजा भन्नाले भरुको मात्र होइन आफनो शरीरको पूजा आफैले गर्नु पर्छ भनेर आफनो पूजा मानिसले आफै गर्दछ । तर जुन प्रकारले चन्दन अक्षता आदि द्वारा आफनो पूजा गरिन्छ त्यो खास पूजाको उद्देश्य होइन, यसको उद्देश्य हो— आफूले आफैलाई मान सम्मान गर्नु पर्दछ र कोही भन्दा कोही कम छैन भन्ने ज्ञान आजंत गरी सधै अरुको मात्र तावेदार बनी आफू-

लाई शक्ति हीन नठान' भन्ने उपदेश दिन पनि आफनो पूजा आफैले गर्ने प्रचलन भएको हो । यसैले संक्षेपमा कै भन्न सकिन्छ भने आत्म सम्मान नै आफनो पूजा हो ।

यसलाई सामान्य रूपमा हेर्दा के अडकल गर्ने सकिन्छ भने पूजा गर्दा उक्त चन्दन र अक्षता आदिले गर्ने परम्परा पछि मात्र बसेको हो र यसप्रकारको प्रथा पहिले नभएको कुरा उक्त 'पूजा' शब्दले नै वकालत गरेको छ । माथि भने ज्ञे आफू भन्दा ठूलालाई मान-मर्यादा र तिनिहरूने गरेको समय सुहाउंदा रामाकुराहरू को अनुकरण गर्न नै पूजा गर्नु हो भन्ने तात्पर्य 'पूजा' शब्दले नै प्रकट गरेको छ ।

अर्को दृष्टिले हेरी हिजो आजको भाषामा भन्ने हो भने यसको अर्थ आफू भन्दा ठूलाबडा एवं शक्ति सम्पन्न व्यक्तिलाई चाकडी गर्नु पनि हो । यो चाकडी घेरे प्रकारबाट गरिन्छ । ती मध्ये फूल, अक्षता, चन्दन, अबीर, फूल, माला आदिले सिंगारि दिनु पनि चाकडी नै होइन त ? जे होस् यहाँ उक्त नकरात्मक दृष्टिलाई आघार बनाएर लेखिएको होइन । यहाँ लेखिएको हो— बुद्ध धर्म मा बैदिक धर्म मा जस्तै बुद्ध पूजागर्दा अक्षता आदिले पूजागर्ने कुरा भने थेरवाद तिर उलेख भएको देखिर्दैन । वहाँ 'पूजा' शब्दको अर्थ हो— बुद्धका उपदेशहरूलाई मनमगरी कार्य रूपमा परिणत गर्नु—यो नै खास बुद्धपूजा हो । न कि बुद्धको मूर्ति मा उक्त अक्षता आदिले पूजा गर्नु हो । त्यसैले भनिएको छ कि— 'नहि मं माला गन्धादिहि पूजं करोन्त्वा मम पूजं करोन्ति नाम । धम्मानु धम्म पटि पज्जन्ता पन मं पूजे निति नाम । अर्थात्, यस गाथाको अर्थ यो हो कि—

तुषासित कूलमालाले मात्र मेरो पूजा गर्न हरु खास जल्ल होइनन् । धर्मधनुसार आचरण गर्न हरु मात्र मेरा खास भक्त हुन् ।

यो प्रथा कहाँबाट, कसरी सुह भएको भन्ने खास तथ्य फेला पान् अप्ठेरो भए पनि पूजाआजाको नाममा पेटभन्ने सरल उपाय खोज्ने मानिसहरूको उपज हो कि भनेर एकातिर अडकल गर्न सकिन्छ भने अर्कोतिर पूजा भनेको कस्लाई आफूले मानसम्मान गर्नुहो भनेर भन्दा अशिक्षित मानिसहरूमा विश्वास पैदा नहुने हुनले पनि चन्दन, अक्षता आदि द्वारा पूजा गर्दा विश्वास पैदा हुने मनो वैज्ञानिक आधार पाउन सकिन्छ । यसेबाट उक्त प्रकारको पूजा गर्ने चलन चलेको पनि हुन सक्छ ।

एकातिरबाट हेर्दा पूजा आजा गर्नु निकै राग्रो मानिने मात्र होइन सम्भवता । र संस्कृतिको वरिचय पनि पाइन्छ भने अर्कोतिरबाट हेर्दा उक्त 'पूजा' शब्दले भयानक चरित्र धारण गरेको कुरालाई यस आधारमा पुढिगर्न सकिन्छ । जस्तै-कुनै कुनैले भन्छन्-प्राज मेरो भाकल छ, बोका, कुखुरा वा हाँस काट्नु पर्छ कस्ले पञ्चवली दिएको छ भने सुनिने मात्रहोइन अश्वमेघ र नरनेघ सम्म पनि पूजा भित्र परेको छ र जस्तो आचरण गर्दा अज बढी धर्म हुनेछ भनेर मानिसलाई जसरी अन्धो बनाएर पूजार्हहरूले मोज लुटेरहेको छन् त्यसरी नै अज्ञानी मानिसहरू यसैमा मुख्य छन् । सामान्य रूपमा वा बुनसुकी रूपमा हेर्दा पनि यो अयच्छुर अपराध हो र अन्याय मात्र होइन ठूलाबडा (कृति सम्बन्ध) हरूको मनपरी तन्त्र पनि हो :

हुन सक्छ-यस्तै यस्ता कुरादहरूलाई देखीर यस प्रकारको प्रथालाई हटाउनको निमित्त सिद्धायं गौतमले भगीरथ प्रयत्न गरी बुद्धत्व ज्ञान प्राप्त गरेका हुन् र यिनले 'पूजा' शब्दको अर्थलाई बज्ज्याएर चब्दन, अक्षता, सिन्दूर, अबीर आदिले सिगारो धूप बत्ती गर्नु भनेर कहित्यै, कही पनि भनेको कुरा मैले पढन पाएकी छैन । तर अहिले बुद्ध धर्म भित्र पनि 'पूजा' शब्दको अर्थले बुद्धधर्म भन्दा अगाडिको परम्परागत धर्म अनुरूप नै व्यवहारिकरूपमा चलि राखेको छ भन्ने कुरालाई विभिन्न स्थानमा समय समयमा हुने गरेका 'बुद्ध पूजा' को क्रियाकलापहरूले बताइराखेको छन् । यसमा बुझ्ने सबै बुद्धमार्गीहरू मुख्ले भन्दछन्- 'बुद्धले यस प्रकारको पूजा विधि मान्दैनन्' तर यी, भन्ने व्यक्तिहरू नै षोडशोपचार सहित पूजामा सम्मिलित भएको देखदा बुद्धधर्मको उद्देश्य माथि नै आधात परेको अनुभव हुने मात्र होइन बुद्धधर्मलाई नै हेला गरै जस्तो देखिन्छ ।

यसकारण माथि भनेक्षे बुद्धधर्म भन्दा पनि प्राचिन परिपाटी अनुसारको पूजा विधानलाई हटाई सम्बन्धित महापुरुष आदिलाई सम्मान गर्न विकाउने कार्यमा लागे मात्रै पनि पूजाको महत्व अज बढने छ भन्ने धारणा राख्नु आजको ग्रावश्यकता हो । किन भने 'पूजा' भनेकै ठूलाबडाको सदुपदेश मानी सो अनुसार आचरण गर्नु हो । अन्यथा 'उद्दर निमित्त' बहुकृत भेष भने जस्तै हुनेछ ।

“गौतम बुद्धको शान्ति क्षेत्र जन्मभूमि नेपाल”

- नानी शोभा महर्जन

यस ब्रह्माण्डमा विभिन्न वस्तु र प्राणीहरूको उत्पत्ति एकसाथ भएको छन् । कुनै पहिलै सृष्टि भए भने कुनै सँगसँगै वा कुनै पछिमात्र सूजना भएका छन् । यसरी सूजना हुँदै आएका प्राणीहरू मध्ये मानिस पनि एक हो । मानिसहरूको शान्ति स्वभाव सँगसँगै उत्पत्ति भएको एउटा अमूल्य रत्न “शान्ति” हो । जुन आजको विसौं शताब्दिका लागि एक नभई नहुने अमूल्य रत्न हो ।

शान्ति भनेको के हो ? भन्दा यसलाई विभिन्न प्रकारले परिमाणित गर्न सकिन्छ । शान्ति भनेको त्यस्तो एउटा अमूल्य रत्न हो, जसभित्र यो सृष्टि अडेको छ अथवा यस सृष्टिलाई चलाइराख्छ । शान्ति नै सृष्टिको पहिलो खुड्किला हो । शान्ति नभई देशमा केही विकासका कार्य गर्न सम्भव हुँदैन त्यसैले शान्ति भनेको सर्वलाई प्रावस्यक कुरो हो । एकले अर्कोमात्रि पवित्र प्रेम जगाउनु, सहृदयले सहायता गर्नु, साया दिनु र सबलाई ‘‘बसुधैव कुटुम्बकम्’’ को दृष्टिले हेरी काम गर्नु नै शान्तिको सूजना गर्नु हो ।

हाम्रो देश नेपाल एक “शान्ति क्षेत्र” हो भन्ने कुराको प्रमाण प्राचीन इतिहासका पानाले दिन्छ । किनभने यदी जन्मभूमि नेपालमा आजभन्दा करीब २५०० वर्ष अघि शान्तिका अग्रदूत गौतम बुद्धको जन्म भयो र शान्तिको सन्देश चारंतिर फैलाई हामीलाई शान्ति क्षेत्र जन्मभूमि नेपालका नागरिकका रूपमा

चिनाइ दिए । भूकुटीताराले शान्ति क्षेत्र जन्मभूमिका नागरिकको हैतियतले तिब्बतमा लगी यही शान्तिको सन्देश फैलाएको थिइन् र त्यसै गरी अरु अरु शान्तिका अग्रदूतहरूलाई पनि समय-समयमा यस जन्मभूमिले जन्माएका कुराहरू पनि हामीले सुनीग्राएके छौं ।

यी त भए प्राचीन इतिहासका पानावाट निस्केका तथ्यहरू । अहिलेको वर्तमान युगमा पनि हामी आफ्नो देशलाई, जङ्गी निशानको चन्द्र सूर्य, सर्वोच्च शिखर सगरमाथा र पवित्र नदीहरू गण्डकी, कोशीका जल छोएर भन्न सक्छौं कि हाम्रो देश नेपालमा भगवान् बुद्धको जन्म भएको “शान्ति क्षेत्र जन्मभूमि” हो भनेर । किनभने प्राचीन कालदेखि पुखाहरू र शान्तिको जग गाडिराखेका छन् र अहिले त्यस जडले विशाल रूप लिइ आइरहेका छन् । हाम्रो देशमा पनि विभिन्न जातजाति, धर्म, भाषा आदि फरक फरक भएका मानिसहरू छन्, तैपनि उनीहरू एकले अकार्मा झगडा गर्ने, जातपातको नाममा हेला गर्ने घमण्डले फुलने जस्ता कामहरू कहिल्ये गरेका छैन् । वरु त्यसको विपरीत जन् नेपाली नागरिकहरू चाहे हिन्दु हुन् वा चाहे बौद्ध, धर्मको क्षेत्रमा बौद्ध धर्मका मानिसहरू हिन्दु मन्दिरहरूमा जान्छन् भने हिन्दु मानिसहरू बौद्ध चैत्य, गुम्बामा गई पूजा गर्छन् । फेरि भाषामा पनि एकले अकिंको भाषा सिक्छन् । यसरी हाम्रो देशमा धर्मको, वर्गको र भाषाको क्षेत्रमा जतातै शान्ति नै शान्ति पाइन्छ । त्यसैले

बहिने सम्म हामीले हाम्रो जन्मभूमि नेपालमा जाती, वर्तमानको भेदभावले झगडा भएको कुरा सुनेका छैनौं र सुनुपर्ने पनि छैन। किनभने हाम्रा जन्मभूमिले शान्तिका चाहना भएका सन्तान मात्र जन्माएकी छिन्।

हामी नेपाली एक अकलिई सानो ठूलोको भावले हेदैनौं। हाम्रो सर्वको शीरमा नेपाली ढाका टोपी र नेपाली राष्ट्रिय पोशाक छ। हृदयमा देशप्रेमको भावना लिएर हामी देश विकास कार्यमा अधि बढिरहेका छौं। टेक्ने धर्ति एउटै भएपछि सबै बराबर हुन् भन्ने हामीलाई लाग्छ। महाकवि देवकोटाको “मानिसे ठूलो दिलले हुन्छ, जातले हुँदैन” भन्ने उक्तिलाई पनि सारा नेपालीले आफ्नो पवित्र हृदयमा सधै राखेका हुन्छन्।

एक नेपालीलाई आइपर्ने कठिनाइसंग सामना गर्ने हजारों नेपाली संघी तत्पर रहेका हुन्छन्। त्यसैले हाम्रो जन्मभूमि नेपाल शान्तिको क्षेत्रमा प्राचीन काल— देखि नै धनी छ।

हाम्रो विशेषता यतिमात्र होइन। हामी आफू भन्नेहरूलाई सहयोगको भावनाले हेछौं। अर्काको आपत्तिमा कानमा तेल हाली बन्ने नेपालीको बानी छैन। किनभने नेपाली स्वयं शान्ति चाहन्छ र आफ्नो देशलाई पनि शान्ति क्षेत्रका नामले चिनाउने उसको

चाहना छ। त्यसैले नेपालीले गरेको शान्तिपूर्ण अथव— हारले प्रभावित भएर कतिपय विदेशीहरू नेपालमै बसेका हामी देखिरहेकै छौं। त्यसैले प्रत्येक नेपालीको चाहना नै शान्ति हो र आफ्नो शान्त जन्मभूमिको प्रतिष्ठा जोगाउनु हो। त्यसैले नेपाली नागरिक शान्तिविना एक छिन पनि चैनले बस्न सक्तैन।

हाम्रो देश शान्ति क्षेत्र हो भन्ने कुरामा वर्तमान श्री ५ महाराजाधिराजबाट पनि विशेष जोड दिइब— बसन्छ त्यसैले मौसूफबाट हाम्रो देश नेपाललाई ‘शान्ति क्षेत्र’ घोषित गरियोस् भन्ने प्रस्ताव विश्वसमझ राखिवक्सेको हो।

मौसूफका चाहनालाई साकार पार्न हामीले अथक परिश्रम गर्नु नै नेपालीको कर्तव्य हो। यही कर्तव्यलाई साकार पार्न सकेमा हाम्रो देशको नाम विश्वका कुना कुनामा फैलन सक्छ। साथै पुखलि आजैको प्रतिष्ठा जोगाई देश नेपाल प्राचीन कालदेखि नै “शान्ति क्षेत्र गौतम बुद्धको जन्मभूमि” का नामले प्रसिद्ध भएकोले यसलाई विश्वका कुना—कुनामा फैलाउन समस्त नेपाली एक भई “जननी जन्मभूमिश्च स्वर्गदियी गरीयसी” भन्ने बाक्यलाई हृदयज्ञम गरी त्यसै अनुसार काम गर्नुपर्छ।

“भवतु सब्ब मंगलम्”

“चञ्चल र कठिन चित्तलाई संयमित
गर्न सक्यो भने त्यस व्यक्तिले दुखपाउँ-
दैन”।

बुद्ध

“अप्रमादीलाई सबैले प्रशंसा र प्रमा-
दीलाई निन्दा गर्दछन्”।

बुद्ध

प्रमाद तथा अप्रमाद विहारी

- अनुवादक स्व. भिक्षु अमृतानन्द महास्थविर

एक समय भगवान् शाक्य जनपदको कपिल वस्तु स्थित न्यग्रो धाराममा बस्तु भएको थियो । (सं. नि. IV पृ. ३३६: मन्दिय सकल सुन्त, सोतापत्ति संयुक्त, अ. क. III पृ. २२३) अनि मागन्य शाक्य जहाँ भगवान् हुनुहुन्थ्यो त्यहाँ गए । त्यहाँ पुरे पछि भगवान्नलाई अभिवादन गरी एक छेउमा बसे । एक छेउमा बसेका नन्दिग शाक्यले भगवान्संग निम्न कुरा सोधे—

भन्ते । जो अर्पणशावकमा सबैका सबै चार सोतापत्ति अंगहरू हुँदैनन्, उसैलाई प्रमाद विहारी आर्य श्रावक भन्दछन्, होइन त ?

नन्दीय ! जसमा सबैका सबै चार सोतापत्ति अंगहरू हुँदैनन् त्यसलाई बाहिरी पृथक् जनपक्षमा रहेम भनी म भन्दछु । “नन्दीय ! त्यसो भए जसरी आर्य-श्रावक प्रमाद विहारी र अप्रमाद विहारी हुन्छ, त्यो कुरा सुन र राम्ररी मनमा राख म भन्ने छु” यसो भन्दा हुन्छ भनी भेत्रले भने पछि भगवान्नले भन्नु भयो—
(क) नन्दीय ! कसरी आर्यश्रावक प्रमाद विहारी हुन्छ त ?

बुद्धगुण—

नन्दीय ! यहाँ आर्यश्रावक बुद्ध प्रति विशिष्ट गुणले सम्पन्न भएको हुन्छ, वहाँ भगवान् अरहन्त सम्यक सम्बुद्ध, विद्याचरण सम्पन्न, सुगत, लोकविद्, अनुत्तरपुरुषदम्य सारथी र देवमनुष्यका शारथी भगवान् बुद्ध हुनुहुन्छ । अनि ऊ यो बुद्ध प्रति विशिष्ट रूपले प्रसन्न भई सञ्चुट हुन्छ । तर ऊ दिवा प्रविवेकमा र

रातमा ध्यान गर्न उत्तरोत्तर प्रयास गर्दैन । यसरी प्रमादी भई विहार गर्न उसमा प्रामोद्य हुन्न, यो नहुनेको प्रीति हुन्न, प्रीति नहुनेको प्रश्नविद्य हुन्न र प्रश्नविद्य नहुनेको दुःख विहार हुन्छ । दुःखी चित्त समाधिष्ठ हुन्न र असमाहित चित्तमा धर्महरू अद्वितीय हुन्न (यहाँ धर्महरू भनी समय र विषयता ध्यानहरूलाई भनिएको हो भनी सं. नि. अ. क. III पृ. २२३ नन्दीय सधर सुन्त वर्णनाले उल्लेख गरेको छ) प्रादुर्भाव हुँदैनन् । यसकारणले गर्दा उसलाई प्रमाद विहारी भनिएकी हो ।
धर्मगुण—

नन्दीय ! केरि यहाँ आर्यश्रावक धर्म प्रति विशिष्ट रूपले प्रसन्न भएको हुन्छ—भगवान्को धर्म सुग्राह्यात, प्रत्यक्षीय, श्रावकालिक, आऊ हेर भगवान्यक, औपनिक (निर्वाण नजिक पुण्यात्मे) र विज्ञुरुपहरूले बुझन सक्ने खालको छ । ऊ यो धर्म प्रति विशिष्ट रूपले प्रश्नज्ञ भई सञ्चुट हुन्छ तर ऊ दिवा प्रविवेकमा र रातमा ध्यान गर्ने काममा उत्तरोत्तर प्रयास गर्दैन । यसरी प्रमादी भई विहार गर्न उसमा प्रामोद्य हुन्न, प्रामोद्य नहुनेको प्रीति हुन्न प्रीति नहुनेको प्रश्नविद्य हुन्न, प्रश्नविद्य नहुनेको दुःख विहार हुन्छ । अनि दुःखी चित्त समाधिष्ठ हुन्न र असमाहित चित्तमा धर्महरू प्रादुर्भाव हुँदैनन् । धर्महरूको प्रादुर्भाव नहुनाको कारणले गर्दा उसलाई प्रमाद विहारी नै भन्दछन् ।
सञ्चुपगुण—

नन्दीय ! केरि यहाँ आर्यश्रावक सञ्चु प्रति विशिष्ट रूपले प्रसन्न भएको हुन्छ—भगवान्को श्रावक

सङ्घ सुप्रतिपन्न, क्रजु प्रतिपन्न, न्यायमार्ग प्रतिपन्न र उपयुक्त मार्ग प्रतिपन्न छ । यिनै चार जोडी अथवा चार पुदगलहरू भगवान्का शावक सङ्घ हुन् जो पूजनीय, अतिथी बनाउन लायक, दाक्षिणेय, नमस्कार गर्न योग्य र लोकवासीहरूका निमित्त पुण्य क्षेत्र समान पनि छन् ।

ऊ यो सङ्घ प्रति विशिष्ट रूपले प्रसन्न भई सन्तुष्ट हुन्छ । तर ऊ दिवा प्रविवेकमा र रातमा ध्यानगर्न उत्तरोत्तर कोसिस गर्दैन । यसरी प्रमादी भई विहार गर्ने उसमा प्रामोद्य हुन्न, प्रामोद्य नहुनेको प्रीति हुन्न, प्रीति नहुनेको प्रशंसित हुन्न, प्रशंसित नहुनेको दुःख विहार हुन्छ, दुःखी चित्त समाधिष्ठ हुन्न र असमाहित चित्तमा धर्महरू प्रादुर्भाव हुँदैनन् । यिनीहरूको प्रादुर्भाव नहुनाको कारणले गर्दा उसलाई प्रमाद विहारी नै भन्दछन् ।

आर्यशील -

नन्दीय ! केरि यहाँ आर्यशावक आर्यकान्त शीलले सुसम्पन्न भएको हुन्छ, अर्थात् उसको शील अखण्ड, अछिद्रो दागरहित, कमसहित, स्वाधीन, विज्ञ प्रशंसित, अपरामणित तथा समाधि संवर्तनिक हुन्छ । अनि ऊ यो आर्यकान्त शीलमा सन्तुष्ट हुन्छ । तर ऊ दिवा प्रविवेकमा रातमा ध्यानगर्न उत्तरोत्तर कोसिस गर्दैन । यसरी प्रमादी भई विहार गर्ने उसमा प्रामोद्य हुन्न, प्रामोद्य नहुनेको प्रीति हुन्न, प्रीति नहुनेको प्रशंसित नहुनेको दुःख विहार हुन्छ । दुःखी चित्त समाधिष्ठ हुन्न र असमाहित चित्तमा धर्महरू प्रादुर्भाव हुँदैनन् । धर्महरूको प्रादुर्भाव नहुनाको कारणले गर्दा उसलाई प्रमाद विहारी नै भन्दछन् ।

नन्दीय ! यसरी आर्यशावक प्रमाद विहारी हुन्छ ।

(ब) नन्दीय ! यहाँ आर्यशावक बुद्ध प्रति विशिष्ट रूपले प्रसन्न भएको हुन्छ,- वहाँ भगवान् अरहन्त हुनुहुन्छ... (यहाँका बाँकी कुराहरू माथि 'बुद्धगुण' मा जस्तै दोहोन्याई पढनू) तथा बुद्ध भगवान् हुनुहुन्छ । तर ऊ यो बुद्ध प्रति विशिष्ट रूपले प्रसन्न भएर मात्र

सन्तोष नलिई दिवा प्रविवेकमा र रातमा ध्यान गर्न उत्तरोत्तर प्रयास गर्छ । यसरी अप्रमादी भई विहार गर्ने उसमा प्रामोद्य हुन्छ, प्रामोद्य हुनेको प्रीति हुन्छ, प्रीति मनहुनेको काय प्रशंसित हुन्छ, काय प्रशंसित भए पछि सुखान, भव हुन्छ, सुखीको चित्त समाधिष्ठ हुन्छ र समाधिष्ठ चित्तमा धर्महरू प्रादुर्भाव हुन्छन् । धर्महरूको प्रादुर्भाविको कारणले गर्दा उसलाई अप्रमाद विहारी नै भन्दछन् ।

नन्दीय ! केरि यहाँ आर्यशावक धर्मप्रति विशिष्ट रूपले प्रसन्न भएको हुन्छ- भगवान्को धर्म सुआख्यात छ... (यहाँका बाँकी कुराहरू धर्मगुणमा उल्लेख भए अनुसार पढनू) तथा विज्ञपुरुषद्वारा बोधनीय छ । तर यो धर्मप्रति विशिष्ट रूपले प्रसन्न भएर मात्र सन्तोष नलिई दिवा प्रविवेकमा र राति ध्यान गर्नमा समेत उसले उत्तरोत्तर प्रयास गर्छ, यसरी अप्रमादी भई विहार गर्ने उसमा प्रामोद्य हुन्छ । प्रामोद्य हुनेको प्रीति हुन्छ, प्रीति-मन हुनेको काय प्रशंसित हुन्छ, प्रशंसित काय भए पछि सुखानुभव हुन्छ, सुखीको चित्त समाधिष्ठ हुन्छ र समाहित चित्तमा धर्महरू प्रादुर्भाव हुन्छन् । धर्महरू प्रादुर्भाव हुनाको कारणले गर्दा उसलाई अप्रमाद विहारी नै भन्दछन् ।

नन्दीय ! केरि यहाँ आर्यशावक संब प्रति विशिष्ट रूपले प्रसन्न भएको हुन्छ- भगवान्को शावकसंघ सुप्रतिपन्न छ... (यहाँका बाँकी कुराहरू सङ्घगुणमा उल्लेख भए अनुसार पढनू) र लोकवासीको निमित्त पुण्य क्षेत्र समान पनि छ । तर ऊ सङ्घ प्रति विशिष्ट रूपले प्रसन्न भएर मात्र सन्तोष नलिई दिवा प्रविवेकमा र रातमा ध्यान गर्न उसले उत्तरोत्तर प्रयास गर्दछ । यसरी अप्रमादीलाई विहार गर्ने उसमा प्रामोद्य हुन्छ । प्रीति हुनेको काम प्रशंसित हुन्छ । प्रशंसित भए पछि सुखानुभव हुन्छ । सुखीको चित्त समाधिष्ठ हुन्छ र समाहित चित्तमा धर्महरू प्रादुर्भाव हुन्छन् । यिनीहरूको प्रादुर्भाव हुनाको कारणले गर्दा उसलाई अप्रमाद विहारी नै भन्दछन् ।

नन्दीय ! केरि यहाँ आर्य शावक आर्यकान्त

शीलले सुसम्पन्न भएको हुन्छ । अर्थात् उसको शील अखण्ड, अछिद, दण रहित, क्रम सहित, स्वाधीन, विज्ञ प्रशंसित, अपरामणित तथा समाधि संवर्तनिक हुन्छ । तर यो आर्थिकान्त शीलमा मात्र सन्तोष नभई दिवा प्रविवेकमा र राति इयान गर्नेमा उसले उत्तरोत्तर कोसिस गर्दछ । यसरी अप्रमादी भई विहार गर्ने उसमा प्रामोद्य हुन्छ, प्रमोद्य हुनेको प्रीति हुन्छ; प्रीति मन हुनेको काय प्रशब्दिष्ठ हुन्छ; प्रशब्दिष्ठ काय भए पछि

सुखानुभव हुन्छ; सुखीको चित्त समाधिष्ठ हुन्छ र समाहित चित्तमा धर्महरू प्रादुर्भावि हुन्छन् । यिनीहरूको प्रादुर्भाविको कारणले गर्दा उसलाई अप्रमाद विहारी नै भएँछन् ।

नन्दीय ! यसरी आर्थिक अप्रमाद विहारी हुन्छ ।

* * *

बुद्धकालीन गृहस्थीहरूबाट सामार ।

‘भरिया’ -बेरागी जेठा

गौतम बुद्ध हरिकृष्ण श्रेष्ठ

निवृक्तक पसिनाले मिजेको—
पनुहार, ठेला पारेका हातहरूले—
पुष्टै भरिया—
धारी संगे आफना सपना—
बोकी हिड्छ—
लालावालाको आत तताउन,—
अंगेनामा आगोको घिल्का संगे—
उकाली ओरालीमा—
लोकी हिड्छ—
केही जोहो गरेर—
ज्ञ भुक्तिले खुल्ला आकाङ्क्षमा—
स्वतन्त्र जीवन बाँचने सपना—
यो भारी,
ध्याजको स्थाजमा—
बोकिदै छ भन्ने,—
चेतना जाँदा—
छता छुल्ल सपनाहरू संग,—
आँसुका ढिक्का—
पिई हिड्छ—

राजदरबार मलाई चाहिन्न,
सुखु सयल पनि चाहिन्न,
मैले यहाँ धेरै गर्नु छ ।
शान्तिको बिकूल फुक्नु छ ।

रीसराग छोडेर—
जंगल देश धुमेर—
कसरी शान्त हुन्छ भन्दे—
ठाउं ठाउं धुमेर ।

बल्ल बल्ल गजा पुग ।
पिपलको बोट मुनि ध्यानमा बसै ।
स्थहाँ मैले ज्ञान पाएँ ।
सोही ज्ञान सबैलाई बाँडी हिँडे ।

जसले मलाई राङ्री चिन्दछन्—
उसको हुँदैन रीसराग—
लोभ र लालच सबै छोडी—
विश्व ज्ञानिको लागि कदम बढाउँछ ।

* *

नेवार जाति र दशैं

डा. केशवमान शाक्य

पृष्ठभूमि

पृथ्वीनारायण शाहले नेपाल खाल्डो जितु भन्दा अगाडि यस खाल्डो भित्र बसोबास गर्दै आएका धेरै जसोलाई नेवार भनिन्छ । नेपालमा शाहहरूले राज्य चलाए पछि नेवार एउटा राज्यबाट बिघटित भई जन जाति हुन गए । नेवार जनजाति एउटा बर्ग विशेष नभई एउटा पूर्व राज्य (नेपा:) का पूर्व नागरिकको हैसियतले पहिचान बन्न गएको हो । नेवार जस्तै मगर, गुरुङ, तामाङ्ग थारू, लिम्बू आदि पनि पृथ्वीनारायण शाहले उनीहरूको मगरात, तमुचान, जडान, थारुचान, लिम्बुचान, राज्यहरूलाई जितै पछि जनजाति बन्न गएका पूर्व राज्यहरूका पूर्व नागरिकहरू हुन् । शाहकाल भन्दा अगाडि यी पूर्व राज्यहरूभा दशैं आजको रूपमा मनाइदैन थियो अर्थात् दशैं नेवारहरूको लागि राष्ट्रिय महत्वको पर्व थिएन । दशैंपर्वलाई हिन्दुहरूले महत्व दिवै आएको पर्व हो । पृथ्वीनारायण शाहले नेपाललाई बनाउन कल्पना गरेको सिलसिला कै रूपमा नेपाल अधिराज्यको सबै भन्दा नेवार जनजातिले दशैं ममाउने सन्दर्भ छ, त्यो पूर्व किराँतकाल, किराँतकाल, लिच्छवीकाल, मल्लकाल र शाहकालमा बदलिदै आइरहक मान्यताको रूपमा बुझ्नु पर्दछ ।

पूर्व किराँतकाल

पूर्व किराँतकालमा नेपाल खाल्डोमा पहरी (पोडे), कसाही (नाय्), गोपाली (सापू), चेपाड (टुई) आदि जातिहरू छबिलाको रूपमा बसोबास गर्दथे । यी जाति-हरूमा सबै भन्दा बढी संस्कृति र राज्य स्वरूप बलियो

भएकोमा पोडे जातिलाई मान्न सकिन्छ । पोडे जातिलाई नेवारमा सबै भन्दा पुरानो कविला समुदायको रूपमा मान्न सकिन्छ । उनीहरू नेपाल खाल्डोमा पोखरी मुक्दै गइरहेको बेला देखिनै बागमती नदीको किनार हुँदै माडा मार्दै, सुंगुर पाल्दै आइयुगेका हुन् । उनीहरूले टेकुको माथि उठेको आगमा बसोबास गरी एउटा कविला राज्यको शुरूवात गरेका थिए । यी कविलाहरूमा पूर्खालाई मान्ने संस्कृतिको शुरूवात भएको थियो । पूर्खामा पनि प्रजनन शक्तिका श्रोत नारीजाई पूजने मान्यता स्थापित भए अनुसार कविला मा सबै भन्दा बुढी (अजिमा) लाई नै राज्य प्रमुखको रूपमा अंगिकार गर्दै आएका थिए । त्यसैले यी प्राचीन कविला जातिमा आज सम्म पनि अजिमाको हेरचाह बन्दोबस्त गर्न द्यापाला (द्याला) को भूमिका महत्व पूर्ण छ । नेपाल खाल्डोका मुख्य मुख्य अजिमा स्थलहरूको व्यवस्थापन पोडेहरूले गर्दछन् । अजिमा स्थलहरू जीवित परम्पराबाट संस्थाकरण भई कालान्तरमा प्रतिकारित बन्न गएका हुन् । यी अजिमाहरूलाई पूजा गर्ने सबै भन्दा ठूलो दिन पिसाच चतुर्दशी हो । यस दिनलाई नेवारहरूले पाहां चन्है नामले मनाउहन्न र नेवारहरूको लागि दशैं भन्दा पनि ठूलो पर्व थियो । मल्लकालमा आएर मात्र यी अजिमाहरूलाई अष्ट मातृकाको रूपमा लिइयो । कुनै अहिन्दु प्राचीन विषय बस्तुलाई हिन्दु नाम दिएर त्यसका इतिहास र महत्व बदलिने तरिका नै हिन्दुकरण, प्रक्रिया हो । तै पनि नेवारहरूले यी अजिमाहरूलाई पुरानै नाउँले पूजा गर्दछन् र हिन्दु नाउँहरू त्यति चलनमा आउन

सकेका छैनन् । यी अजिमाहरूले हिन्दु नाउं पाइसकेपछि
भाव दशैमा पनि मान्ने चलन शुह भएको हो । राणा
शासनमा दशैमा पशु बलि अनिवार्य भए पछि यी
अजिमाहरूमा बती चढाउने कार्य बदन गएको हो ।

किराँतकाल

नेपाल खाल्डोमा किराँतहरू राजतन्त्र साथ भित्र पसेर
मातृ प्रधान पोडे, गोपाली, कसाही, चेपाडहरूको कविला
राज्य भन्दा शक्तिशाली पुरुष शक्तिलाई राजतन्त्रको रूप
मा विकसित शासन पढ्दति स्थापना गरे । किराँतहरूमा
प्रमुख रूपमा ज्यापूहरू नै किराँत संस्कृतिका प्रवाहक हुन् ।
किराँतहरूको सम्झौता र संकृतिमा अजिमाको साथ आजु
(बुँडो) लाई मान्ने चलन आयो । इन्द्रजाता (येया)
मा प्रदर्शन गरिने आजु द्यै नै किराँतहरूको राष्ट्र दिवस
थियो । येयाको अध्ययन गरेमा किराँत र आर्यहरूको
लडाईको जल क दिन्छ भन्ने आजुको टाउको प्रदर्शनलाई
महाभारतको बुद्धको किराँत राजा यलम्बरलाई काटेर
टाउको झुण्डाएको प्रतीकको रूपमा पनि मानिन्छ । किराँत
हरू पनि नेपाल खाल्डो पसेर पोडे हरूको कविला नजिकै
बसेर यिनीहरूले किराँत राजतन्त्र संचालन गरेको बुझिन्छ ।
टेकु, ब्रह्मोल वरपर ज्यापूहरूहो घरा बस्ती र महत्वपूर्ण
संस्कृतिका घरोघरहरू पनि यहाँ रहेकोले पनि यसलाई
मान्न सकिन्छ । दशै ताका पञ्चमीको दिनमा मनाइने
पचिमन्ह चाड (पञ्चली जाता) नै यस भेषाको सबै भन्दा
ठूलो पर्व हो । यो दिनमा ज्यापू, छिपा (रञ्जितकार)
र कसाही (नाय) तीन जातिहरू संगे बसेर पञ्चली आजु
फो पूजा गरी भोज खान्छन् । छिपा जातिले पञ्चलीमा
लिगो खडा गर्छन् । ज्यापू जातिले पञ्चली आजुको ध्यास्तो
र ज्यापू अजिमा र नाय जातिले नै अजिमाको जाता
पञ्चमीको राती चलाउछन् । नै अजिमा र पञ्चली आजुको
ध्यामपोको जाताको कथाबाट नाय र ज्यापू जातिको
बीचमा नाय कविलाको राजकुमारी र ज्यापू जातिको
राजा (पञ्चली आजु) को बैवाहिक सम्बन्ध भई राज्य
एकोकरण भएको दृष्ट स्पष्ट हुन्छ । सो जातामा छिपा
जातिले लिगो गाड्ने र सहभोजनमा समावेश हुने तथ्यले

छिपाहरूको महत्वलाई बुझ्नु पर्ने हुन्छ । छिपाहरूको
हैसियत के लिए होना भन्ने विषय अध्ययन गर्नु पर्ने हुन्छ ।
दशै पर्वमा किराँत जातिमा मनाइने प्रमुख दिन पञ्चमी
हो र सो चाड र जाताको आजको दशैको अवधारणासंग
केही लेन देन छैन ।

किराँत राजा जितादस्तीको समयमा भगवान् बुद्धको
प्रादुर्भाव भयो । शाक्यहरूको राज्य कपिलवस्तुमा कोसल
का राजा बिदुब्बले हमला गरी शाक्यहरूको बध गरे ।
त्यसबेला भागेर आएका केही शाक्यहरू नेपाल खाल्डोमा
पनि पसे । त्यसबेला पूर्व किराँत कविलाइरू र किरात
राजतन्त्रमा प्रमुख जीविका गर्ने उपाय माछा मान्ने र पशु
पालन गर्ने थियो । नेपाल खाल्डोमा किराँतहरू मूल पेशा
भेडा पालन गरी ऊन बेच्ने थियो । बौद्ध ग्रन्थ मूल सर्वास्त्रीवाद सूक्त र कौटिल्य अर्थ जास्त्रमा नेपाल खाल्डोबाट
भेडाको ऊन निर्यात हुने कुरा लेखिएको पाइन्छ । त्यो
जातको भेडालाई आज सम्म पनि 'नेपाल' भनिन्छ ।
येया या आजुलाई नेपाल फे नै बलि चढाउनु पर्दछ ।
तराई इलाकामा कृषि युग ब्रिस्तार भै सकेको र धान
प्रमुख वालीको रूपमा स्थापित भैसकेको थियो । कपिल-
वस्तुबाट शाक्यहरू र देवदहबाट कोलीयहरू भागेर नेपाल
खाल्डोमा पसे । उनीहरूले धानको बित्र र कृषि व्यवसाय
पनि साथै लिएर आएका थिए । यिनीहरूले नेपाल खाल्डो
मा धान रोप्ने शुरूबात गरे । नयाँ धानको चितरा कुटी
सबैलाई बाँडेर कृषि युग शुरूवात भएको उपलक्षमा धूम-
धामसित चाड मनाए । दशै ताका अष्टमीको दिन 'कूछि
भ्य' खानु पञ्चाङ्गिको अर्थ यही नै हो । 'कूछि भ्य' मा
नयाँ धानको चाडले नै महत्व पूर्ण स्थान पाउँछ । यसपरी
पूर्व किराँत कविलाइरू, किराँतहरू, शाक्य कोलीयहरूले
दशैमा महत्व दिएर मनाउने 'पचिमन्ह' र 'कूछि भ्य'
हुन् । आजभोगी महत्व दिइने नवमी र दशमीको प्रधान
भूमिका रहदैन । साथै भवानी, दुर्गा आदि हिन्दु मातूका
हरूको भूमिका छैन ।

लिच्छबीकाल

बैशालीका लिच्छबीहरू आएर किराँतहरूलाई हराई

लिच्छवी राज्य चलाए । लिच्छवीहरूले राज्य अधिकारी— पनमा मुद्रा, नाप तील, पञ्चायत जस्ता संस्थाहरू चलाएर आधुनिकिकरण गरे । तर संस्कृतिको हक्कमा पूर्व किरात र किरातका मान्यता र चाड पर्वताई मान्दै आए । लिच्छवीकालमा बोद्ध धर्म र वैष्णव धर्मले विकास गरे । विहार, मठ, मन्दिरहरू निर्माण भए । लिच्छवीकालमा पनि दशैंको महत्व आजको हिसाबले थिएन । आजु र अजिमाहरू पनि आपनै नाउँ र अस्तित्वमा चलिरहे । लिच्छवीकालमा कुविले अथापकता प्राप्त गयो भने तिब्बत सितको व्यापार पनि मौलायो । नेपाल खाल्डो उत्पादन र व्यापार केन्द्र बन्यो । लिच्छवीहरूले सामन्त-बादी अर्थनीति चढेको हुँदा किरातहरू ज्यापू जातिमा परिणत भई भूदास बन्न गए । राज्यबाट विहार र मन्दिर लाई चढाएका जमीनहरूमा काम गर्ने करारमा ज्यापूहरू लाई मोही बाँधियो । तिब्बतबाट कमा एर ल्याइने साहु-हरूले पनि नीजि जमीन जोडेर ज्यापूहरूलाई मोहीम लगाए । त्यसबेनाका ज्यापूहरूको अवस्था अचेल नेपालको पश्चिमी तराईमा रहेका कमेया थाहहरू संग मिलदछ । यी ऐतिहासिक सांस्कृतिक तथ्यहरूको आधारमा लिच्छवी-कालमा पनि दशैलाई हिन्दुहरूको महान् पर्वको रूपमा मानेको गाइइन । लिच्छवीकालमा अधिकांश जनता अहिन्दु नै थिए ।

मल्लकाल

मल्लकालको आरम्भ साथै दशैलाई 'मोहनी' को रूपमा मान्ने चलन बढ्न गएको हो । मल्ल राजाहरूले तलेजु भवानीलाई आपनो ईष्ट देवता मान्ने हुनाले तलेजुको मन्दिरहरू निर्माण भई 'मोहनी' मा महा अष्टमी भनी बलि दिने चलन आयो । अजिमाहरूलाई अष्टमातृकाको रूपमा हेनै चलन पनि मल्लकाल देखि नै शुरू भएको हो । तलेजुको जीवित रूप कुमारी स्थापना गरेर शाक्त संप्रदाय को प्रचार गरे । नव दुर्ग महालक्ष्मी आदि देवीहरूको स्थापना हुन गई महत्व बढ्न थाल्यो । मल्लकालमा 'मोहनी' चाडले राज्यबाट महत्व पाउनुको साथै दरबार-का कर्मचारीहरूलाई हिन्दु बन्नु पर्ने स्थीति बसालेर नेवार

जातिमा हिन्दु सम्प्रदाय बढाए । शाक्त सम्प्रदायका हिन्दु देवीहरूलाई पशु बलि दिई पूजा गर्ने चलन चलाएर दशैंको आजको स्वरूपको शुरूवात गरेको हो । तर मोहनि नाउँले नै मनाउने चाडमा नौ दिन मात्र थियो । यसरी मल्लकालमा मोहनिको महत्व बढेको देखिन्छ ।

शाहकाल

शाहकाल शुरू भए पछि मोहनीलाई गैर नेवारहरूले 'दशै' नाउँले मनाउन शुरू गरे । राणाहरू प्रधान भन्नी भई शक्तिशाली भए पछि सारा नेपाली जनताले दशै अनिवार्य रूपमा मनाउनु पर्ने र पशु बलि दिनु पर्ने गरे । नेवारहरूले हाँस, बोका आपनो ज्यासल था ईष्ट देवताहरू कहाँ बली दिनु पर्ने भयो । राई, मगर, गुरुङ, चारू जस्ता जनजातिहरूमा पनि दशै भनाउनु पर्ने र पशु बसी दिनु पर्ने बनाए । भक्तपुरका शाक्यहरूले हाँस बली दिएर टाउको ज्यामलमा झुण्डाउनु पते, पूर्वमा राई लिम्बूहरूले दशैमा पशु बलि दिएको प्रमाण स्वरूप घरको भित्ता खातमा चोपले हातको पंजाको दाम छाप्नु पर्ने नियम बनाए । सरकारी कर्मचारीहरूले अनिवार्य रूपले पशु बलि दिनु पर्ने बनाए । कस्तूरे पशु बलि नदिएमा राणाहरू कहाँ उजुरी पर्द्याँ र नराओ कारबाही हुँद्यो । यसरी दशै मान्ने र पशु बलि दिने कार्यताई नेपाली जनतालाई हिन्दु करण गर्ने राज्यले नै चलाएको अभियान थियो । अजिमाहरूको मन्दिरमा प्राचीनकालमा कुनै रूप मूर्ति नहुने र नै दुगा मात्र पुग्नेमा अष्टमातृकाको मूर्ति बनाई अजिमाहरूलाई मूर्तिरूप प्रदान गरियो । त्यस्तै आजुकलाई भैरव मूर्ति रूप प्रदान गरियो । शाहकालमा आएर मात्र दशमीलाई महत्व दिइयो र दशैलाई 'बिजया दशमी' भनि अर्थ लगाइयो । यो पर्वताई नवमी मा दुगले महिषासुरलाई मारेको र दशमीमा रामले रावण मारेको कथा संग जोडियो । दशैलाई अचेल पनि हिन्दुहरूको महान् पर्व भनेर राज्यका संचार साधनबाट प्रचार गरिन्छ ।

बोकी पृ (१८) मा

शान्तिपूर्वक बाँचने कसरी !

अनिलकुमार चौधरी

स्वपूर्ण प्राणीहरूका साथै मानिसहरू पनि शान्तिपूर्वक जीवन यापन गर्न चाहन्छन् जुन युद्ध, कलह, तनाव, द्वन्द्व र अशान्ति प्रतिको बितृष्णात्मक परिणाम हुन् । मानिसहरू कलह, तनाव, युद्ध र द्वन्द्व भित्र नै रूमलिल-रहेका हुन्छन् जसबाट मुक्त हुने प्रयासमा मानिसहरू प्रयत्नशील हुन्छन् । मानिसका इच्छा बिपरीत मानिस अशान्तीको बातावरणमा भौतारिनु पर्दा शान्तीको चाहना गर्दै जाँदा मानिसहरूले आफ्ना आँडका भैंसी देख्दैनन् तर अक्किको आँडको जुम्बा खोतल्दै जान्छन् । यसरी समस्याको चुरो एका तर्फ यान्को लगाई मानिसहरू सतही समाधानमा मात्रै व्यस्त रहन्नाले मानिसका लागि अशान्तिको थप कारण बन्न पुर्दछ, जसले अशान्तिलाई निरन्तरता प्रदान गर्दछ । यसरी मानिसले आफ्ना प्रयत्न र प्रयासका बाब जुद पनि शान्ति प्राप्त गर्न ग्रसफल हुन्छन्, जुन अशान्तिका थप कारकतत्व बन्न पुर्दछ, जसले मानवीय शान्ति खेल्ने पार्ने कार्य मात्र गर्दछ । यसरी सतहीरूपमा मात्र अशान्तिका कारणहरू निराकरण गर्ने प्रयत्नमा लाग्नु भनेको अशान्तीलाई ज्ञान बढावा दिनु सरह मात्र हुन्छ, त्यसले बास्तविक समाधानका लागि आफू अन्दा बाहिर शान्तिका बाटाहरू खोज्नुभन्दा आफू भित्र नै मानिसिक रूपले शान्तीका उपायहरूको खोजी गर्नु पर्दछ । यसरी आफू भित्रै केन्द्रित भएर अशान्ती निराकरणका बाटाहरू पहिल्याउन सफल हुन्छौं, जुनबेला बास्तविक एवं यथार्थको शान्तिको प्रनुभूति गर्ने मानिसहरू सफल हुन्छन् ।

शान्ति पाउन मानिसले आफू भित्र नै अशान्तिका कारणहरू पहिल्याउनु पर्दछ, बाहिरी संसारमा शान्ती खोज्दै भौतारिनु मानिस स्वयंको समय खेर फाल्नु सरह मात्र हुन्छ किन कि यसरी बाहिरी संसारमा मानिसले जति नै शान्तिको खोजी गरेता पनि असफलता सिद्धाय अरु केही हात पार्न सक्दैनन् । त्यसैले आफू भित्र निहित अशान्ति का कारणहरू हटाई सुख एवं शान्ती पूर्वक जीवन यापन गर्ने मानिस सफलहरू हुन्छन् ।

मानिस भित्र गुम्सिएर रहेका विभिन्न विक्रितिहरूको कारण नै मानिसले अशान्तिको सामना गर्नु पर्ने हुन्छ । मानिस भित्रका विभिन्न विक्रिति मध्ये प्रमुख विक्रिति नै तृष्णा हो— जुन मानिसका अशान्तिको प्रमुख कारकतत्व हो । हामीले अशान्तिको बातावरणबाट मुक्त हुन सबै भन्दा पहिले यस तृष्णाबाट मुक्त हुन सक्नु पर्दछ । हामीमा कुनै वस्तु कार्य, स्थान र कोही व्यक्तिहरूमा अत्यन्त अधिक मायाप्रीति र अध्याधिक मात्रामा लोभ वा तृष्णा रहेमा त्यस व्यक्ति वा वस्तुवारे सम्बन्धित कृयाकलाप गर्दा मानिस निकै स्वार्थी बन्दछ, जुन बेला मानिसले आफ्नो अस्तित्व नै हराउदैछ । लोभ र तृष्णामा डुबेका स्वार्थी मानिसले आफूलाई मनपनै वस्तु, व्यक्ति वा स्थानको प्राप्तिको लागि जस्तो सुकै कार्य गर्ने पनि पछि सर्दैन । एक आपसमा वैमनस्यता, कलह, युद्ध वा लडाई गर्ने पनि मानिमहरू अघि सर्दैनन् । युद्ध, कलह र लडाई बाँकी पू (१६) मा

पनि- परेको देखिन्छ। हुन त थीपाली' भाषालाई मागधि भाषा नै हो अनेर ठोकुवा नै गर्न पनि अपठेरो पर्दछ। तथापि हिजो आज 'मागधि' भाषा अने कै 'पालि' भाषा हो' अनेर ठोकुवा गर्नैहरु पनि देखिएका छन्। जेहोस् अहिले साधारण रूपमा हेर्दा 'पालि' र 'मागधि' भाषाको अनिष्ट सम्बन्ध देखिएको छ।

गौतम बुद्धले आकूले प्राप्तगरेका ज्ञान सम्बन्धी उपदेशहरू- बोलचालको भाषो मागधि भाषाको माध्यम-बाट दिएका छन्। किनभने तत्कालीन साधारण जनता (समाज)को मनमष्टिस्क सम्म आफ्ना उपदेशहरू पुऱ्याउने उद्देश्य अनुसार लोकबाणी मागधि भाषा प्रयोग गरेको हुनु पर्दछ। यसैलाई पछि पालि भाषामा अनुवाद गरी 'विपिटक' लेखिएको हुनु पर्दछ। यो भाषाको गद्य निकै सरल र सुव्योध पनि छ। यो विपिटकमा भएका बुद्धका उपदेशहरूमा पुनरुक्तिको बहुलता पाइन्छ। जसले गर्दा बुद्धोपदेशहरूलाई बोध गम्य गराउन बढी मद्दत पुरोको अनुभव भएको छ। हुन त पालि गद्यका पनि सरल र प्रीढ दुवै रूप देखिएका छन्। जस्तै- जातक आदिमा पाइने पलि गद्य सरलल भने 'मिलिन्द पञ्चो' जस्तो शास्त्रीय ग्रन्थको भाषा निकै नै प्रीढ भएको अनुभव भएको छ। यसैले होला धेरै जसो विद्वान्‌हरूले कै शङ्का गरेका छन् अने यो अवश्य पनि पहिले 'संस्कृत' अथवा 'मागधि मा लेखिएको हुनु पर्दछ र पछि 'पालि भाषामा अनुवाद भएको हुनु पर्दछ।

जेहोस् यहाँ यस बारेमा उल्लेख गर्नुको खास तात्पर्य हो- गौतम बुद्धले सबै उपदेशहरू मागधि भाषामा नै दिएका थिए अन्ने कुरा बढी प्रामाणिक देखिएको छ। यो भाषा निकै पुरानो भाषा हो र यसबाटे भिन्नविशेष अद्यन्त हुनु आवश्यक भाव होइन समय सापेक्ष पनि देखिन्छ।

गर्दा प्रत्यक्ष रूपमा नै शान्ति विग्रह भई अशान्तिको बातावरणको श्रृङ्जना हुन्छ र त्यसमा संलग्न व्यक्तिहरू प्रभावित हुन्छ। ठीक यसै धर्म भौतिक रूपले मात्र

अशान्तिको बातावरण श्रृङ्जना हुने होइन कि मानविक रूपले पनि मानिसहरू अशान्तिको बातावरणमा रुस्तिलन बाध्य हुन्छन्। मानसिक अशान्तिले मानिसलाई भौतिक अशान्तिले भन्दा अधिक प्रभावित पार्दछ। त्यसैले मानिसले सर्वप्रथम आफ्नो बानीमा सुधार ल्याई मानसिक नियन्त्रण गरी तृष्णा मुक्त भई सद्भाव कायम गर्न सकेमा शान्ति पूर्वक जीउन सबैलाई।

प्रजातन्त्रकाल

बि. सं. २०४६ मा जनआन्दोलन सफल भएर संवै-शानिक राजतन्त्रको बहुदलिय प्रजातन्त्र आयो। सम्बिधान निर्माणको समयमा नेपाललाई धर्म निरपेक्ष राष्ट्र घोषित गरियोस भनी विद्यि धार्मिक संस्थाहरू, जनजाति संघ संस्थाहरूले अभियान अधि सारेका छन्। सोही अभियानको परिणाम स्वरूप विभिन्न जनजातिहरू मिलेर जनजात महासंघ खडा हुन गएको छ। यो महा संघको आहवानम दर्शी 'बहिस्कार' अभियान शुरू गरेका छन्। नेवार जाति हरूमा पनि यस बारे चर्चा शुरू भएको छ। हिन्दूनेवारहरू पनि आफ्ना पुखीली पहिचानको खोज गर्न चासो बढेको छ। अधिकांश नेवारहरू आज हिन्दू भएर बसेता पनि पूखीलीहरू हिन्दू नभएको कुराहरू प्रकाशमा आइरहेका छन्। हिन्दूहरूले समेत आजको युगमा पनि दर्शको नाउँ मा हुने बर्वेर पशुबलिको बारे प्रश्नहरू उठाउन शुरू गरेका छन्। प्रजातन्त्रको खुला बातावरणमा भारतबाट आएका केही समुदायहरूले भने दुग्धको नयाँ मूर्ति बनाई धुमधाम साथ पूजा गरि नदीमा लगि विसर्जन गर्न नयाँ जाता पनि शुरू गरेका छन्। टोल टोलमा उभ्याइने भारतीय शैली-का यी मरिहरूको पूजा प्रदर्शनले नेपाल परम्पराताई तोडन खीजेको जस्तो लाग्दछ।

उपसंहार

पूर्व किरातकाल देखि मल्लकाल सम्ममा जो जति मानिसहरू नेपाल खाल्डो पसे उनीहरूले आ- आफ्नो पूर्व राष्ट्रियतालाई विसेर नेवार संस्कृतिमा विलय भएर नेवारा बन्दै आए। नेवार अन्नेर नेवार संस्कृतिलाई धनि बनाउंदै प्राए। तर शाहकालमा पसेकाहरूले भने नेवार संस्कृति अपनाएर नेवारमा विलिन हुन सकेनन् वा च हेनन्। नेपालमा धार्मिक सहिष्णुता र सांस्कृतिर सामन्जस्यता कायम भइरहेकाले यस्ता संवेदनशील विषयमा राज्य खेल्नु पर्न भूमिका बारे गम्भीर भएर सोच्नु पर्न हुन्दैछ।

आधुनिक कुरुक्षेत्र

रेवती राजभण्डारी

अचेल जतातरै रणक्षेत्रको मैदान भइरहेछ,
जतातरै लासको पर्वत, रगतको खोला—
धर्म, जातपात, रंगरोपनको नाममा,
आफैले बनाएका साम्राज्यायिक हातहियार प्रयोग गरी—
तछाड़्, मछाड़् भइरहेछ ।

त्यसैले होला जता हेरे पनि
कुरुक्षेत्रको मैदान भइरहेछन् ।
संचारको विकास चरमचुलीमा पुगेर होला—
रणभूमिमा—

असंख्य मानिस सोतर भइरहेका,
मृतक बनी लम्पसार परिरहेका,
अर्धमृत, अर्धचेतनामा चिच्चपाइरहेको—
यत्रतत्र कुनाकाप्चाका समेत—
टि. भि. ले छलंझ देखाइरहेछ,
रेडियोले कान भरिरहेछ ।

त्यही मौकामा श्रवसरबादीहरू भने—
कर्ता गिद्धको रूप लिएर लास माथि झुम्मिरहेछन्,
चीलको रूप लिएर जिउँदाका मासु लुछिरहेछन्,
रक्त पिपासुहरू तातो रगतले धित मारी—
आकाशमा फन्का मारिरहेछन्,
लासमाथि ताण्डबनूत्व गरिरहेछन् भने—
झिगाहरू हात चाटी चाटी आधाइरहेछन्,
कमिलाहरू बषं भरिका लागि भण्डारमा खाना थक्काइरहेछन् !
यसमा दोषी कोही छैन,
निर्दीपी पनि कोही छैन,
सब आफू आफै जिम्मेवार,
आफू आफैमा रक्तपात मचाई—
आफूले आफैलाई संहार गरिरहेछन् ।
तर ती लास बनिसकेका,
संपूर्ण हाड, छाला, मासु, रगतका घपा भने—
तेरो, मेरो चटककै ह्यागी
एउटै यन्दिर रूपी चिह्ननमा बसी,

लयमा लय मिलाउँदै
 एउटै स्वरले सुस्केरा हालिरहेछन् ।
 कसको, कुन स्वर हो छुट्ट्याउनै सकेन ।
 रगतका संगम तिर्थस्थत बन्दै—
 एउटै समुद्रमा मिसिरहेछ,
 कसको, कुन हो छुट्ट्याउनै सकेन ।
 त्यो चिह्नानरूपी मन्दिर या मन्दिर रूपी चिह्नामा,
 कुन देवता या कसको बास छ
 एउटै पिण्डका सहोदर, एउटै पिण्डमा मिल्नेछ भने,
 याहा पाउँदा पाउँदै पनि,
 आखिर किन होला कुन्नी !
 तेरो मेरोको नाममा,
 उसैको काखमा वसी,
 उसैको छाती चिराचिरा पान खोज्दै—
 अठार दिन, महीना, साल मात्र होइन,
 युग्मौ युग देखि उच्च प्राणी भनाउँदाले नै
 ॐ शान्तीको नाम जप्दै, बुद्ध शरणं गच्छामी भन्दै
 रगक्षेत्रको मैदान बनाइरहेछन्
 आधुनिक कुरुक्षेत्र बनाइरहेछन् ।

बुद्ध

मनोज कुमार “निःसंग”

मान्छै भित्रको चैतन्य उधार्नै—
 बुद्ध एउटा बुद्ध हो ।
 चित्त वृत्ति रोक्ने
 समाधिष्ठ योगी ।
 अन्तर सूक्ष्मताको—
 विराट पनमा याता गर्ने—
 विराट योगी ।
 चंक्रमणको यातामा देवता वनेको—
 माल्ये खोज्दा खोज्दै—
 महामानब बनेको ।
 मेरो बुद्ध पनमा उपहास गरिरहेको—
 सिद्धार्थ एउटा बुद्ध हुन्

मुक्त योगी ।
 शान्तिको उद्घोषण गर्ने—
 उद्घोषक हुन् बुद्ध ।
 युग्मो सुन्दर ज्योति टलिकरहेछ ।
 याज धरतीमा मान्छे भित्रको—
 अन्तर ढोका खोली ॥
 शून्यताको समाधिमा—
 मुक्त मान्छे बुद्ध ।
 तिमी बुद्ध, म बुद्ध र ऊ पनि बुद्ध ।
 अब यो धरती—
 समाधिस्थल हुनेछ ।
 बुद्धहरूको—

प्रार्थना श्यामसुन्दर के.सी.

मत साहै नै दुखीछु, प्रभूलाई विन्ति गर्छ,
म मा के छ र भगवान्, खाली छ हात मेरो ॥१॥
डुँबि रहेछु दुःखमा, बुझ्नै कठीन ओ भगवान्
माझी बनेर आई, तारि निनुहोस् मलाई ॥२॥
मायाको मोह बसमा, अरजि रहेछु यसमा-
दुःखी रहेछ साहै, प्रभूलाई विसि मैले ॥३॥

आनन्दभूमिलाई विज्ञापन
दिई सहयोग गर्नु
होस् ।

२३ पेजको बौकी)

भिक्षु बुद्धधेष यहास्थविरबाट शीलप्रदान गर्नु
भएको उक्त कार्यक्रममा विश्वासान्ति विहार दायक समि-
तिका अध्यक्ष प्रेमलाल थ्रेष्टबाट स्वगत भाषण, सचिव
अभिता धाचन्वाबाट प्रहिवेदन, उपकोषध्यक्ष प्रेमकाजी

व नियाबाट आर्थिक प्रतिवेदन, धमरत्न शाक्यबाट
मन्तव्य र अन्तमा चित्रशोभा तुलाधरबाट धन्यवाद ज्ञापन
भएको थियो ।

बुद्ध धर्म साबन्धी लेख
रचना दिई आनन्द भूमि
लाई सहयोग गर्नुहोस् ।
तर

अरु कसैलाई आंक्षेप हुने
किसिमको लेख हुनु हुँदैन ।

★

--बुद्ध

“शत्रुले शत्रुलाई जति हानी पुऱ्या-
उन सक्तछ त्यो भन्दा बढता हानी
कुमार्गमा लागेको चित्तले पुऱ्याउँछ” ।

बुद्ध

“आप्नो मनलाई बशमा राख्ने
वयक्तिले कहिउँयै दुःख पाउँदैन” ।

बृद्ध गतिविधि

बुद्धपूजा

स्वयम्भू स्थीत आनन्द कुटी विहारमा २०५२
भाषिवन २२ गते कर्तिक पूर्णिमा मनाइयो । सो अवसरमा
भिक्षु प्रनिरुद्ध महास्थविरले शील प्रदान गर्नु हुँदै बुद्ध
पूजा सम्पन्न गराउनु भयो । उक्त अवस्थामा भिक्षु
अश्वघोष महास्थविरले धर्मदेशना हुँदै धर्म संचय गर्न,
ज्ञान प्राप्त गर्न वा दुःखबाट मुक्त हुनलाई गृहस्थी जीवन
स्थग्नु नै पर्छ भन्ने छैन । समाज सुधारको लागि वा मोक्ष
प्राप्त गर्नको लागि खराव आचरण, व्यवहार भएका व्य-
क्तिहरूलाई उपदेश मात्र नदिई राम्रो आचरण व्यवहारले
पनि सुखानं सकिन्छ । धर्म उपदेश दिनु भनेको समाजमा

चेनता जगाउनको लागि एउटा दस्तुर मात्र हो भने पनि
फरक पर्दैन भन्नु भयो ।

सो दिनमा भिक्षु तथा अनगारीकाहरूलाई तथा
उपासक-उपासिकाहरूलाई श्रीमति मति बाइबाले
आफना स्वर्गीय आमा नसलामाको नाममा भोजन तथा
दान प्रदान गर्नु भयो साथी अछ्यपरिस्कार पनि दान गर्नु
भएको थियो ।

सोहि दिनमा भिक्षुहरूको वर्षावास समाप्तिको
उपलक्ष्यमा आनन्द कुटी विहार स्थित सीमागृहमा
पवारण पनि सम्पल भएको थियो ।

धरानमा गुला पारु कार्यक्रमको गतिविधि,

ढीलो गरो समाचार प्राप्त भए घनुसार गत
२०५२ साल भाद्र ११ गते श्री स्वयम्भू चैत्य महाविहार
धरान १२ मा यस वर्ष श्रम सुधारिएको र व्यवहारिक
तरिकाले गुला धर्म कार्य सुसम्पन्न भयो । प्रत्येक दिन
विहान आधा घण्टा ध्यान भावना, शील प्रार्थनामा सबै
पापहरू नगर्नु, कुशलहरू सञ्चल गर्नु, चित्त शुद्ध गर्दै
लानु यही बुद्धहरूको शिक्षा । दश पूर्णि किया, दश
शुक्रल दर्शन तथा उपोसथ ब्रत (अष्टशील) को महत्व-

श्री दुर्गा राज शाक्य धरान-१०

” ”

श्रीषती कर्ण शाक्य १२

श्री राम्त र डिङ ब्रजाचार्य खसाङ्ग,

पूर्ण शब्दहरूलाई समेटेर लयबद्ध तरीकाले नेपालीमा
पाठ गर्ने गरियो । बुद्ध, धर्म र संघ गुणहरू पालीमा पढ्ने
र बुद्धका ६ गुण, धर्मका ६ गुण, संघका ६ गुणलाई
भजनको रूपमा गाएर सम्पूर्ण गायाहरूको भावार्थ पनि
बुझाइएको थियो । यस कार्यमा उपासिका विद्वाशक्यको
विशेष भूमिका रहेको बुझिएको छ ।

यस गुला पारु भरि, दान दिने दाताहरू निम्न
लिखितछन्-

स्व. आमा दयालक्ष्मी शाक्यको नाममा - २१२५।-

” गंगा तम्राकारको ” ५५१।-

पति स्व. ज्ञानमान शाक्य ” १२०१।-

आमा स्व. कर्ण भाया ब्रजाचार्य ” १००६।-

श्रीमती चन्द्र माया शाक्य	धरान-१०	सासु स्व.	"	१०१।-
" लक्ष्मी शाक्य	१२	देवर स्व. राम शाक्य	"	१२५।-
श्रीमती गंगा माया शाक्य चैनपुरबाट		आजीवन सदस्य		१२५।-
" पुतली ' " धरान-१२		"		१२५।-
" हुर्गी लक्ष्मी " बाङ्गरा धरान		"		१३०।-

थाइ संघराजा नेपाल पाल्नु हुने

यही आउंदो १८ नोभेम्बर १९६५ (२०५४ अक्टूबर २ गते जनवार) का दिन लुम्बिनीमा थाइसर-कारबाट निर्माण हुन लागेको थाइविहारको शिलान्यास गर्न नेपाल पाल्नु हुने खबर छ । उक्त आगमनको क्रममा बहाँबाट नगरमण्डप श्री कीर्ति विहारमा निर्माण सम्पन्न भएको 'नेपाल थाइ वर निवास' को पनि समुद्घाटन गर्नु हुने कार्यक्रम छ ।

भगवान् बुद्धको मूर्तिप्रदान

काठमाडौं असोज २० गते,

सप्तरी जिल्ला स्थित इनर्वा फुलबटिया ना. वि. स. मा बुद्ध विहार निर्माण गर्न युवा बौद्ध समूह काठ-माडौंबाट प्रगति शील थारू युवा संगठनलाई ढलौटको एक बुद्ध मूर्ति प्रदान गरेको छ , यत असोज १६ गते उक्त ठाउँमा बौद्ध प्रजिक्षण जिविरको पनि संचालन भएको थियो ।

कठन उत्सवहरू-

थेरवादी भिक्षुहरूको वर्षावास समाप्ति पछि हुने कठीन उत्सव यसपालि अधिकांस विहारहरूमा सम्पन्न भइरहेको छ । यसै क्रममा आश्विन २४ गते मंगलबारका दिन स्वयम्भू स्थित आनन्द कुटी विहारमा कमिनोत्सव सम्पन्न भयो । शीलप्रार्थना, बुद्धपूजा, कठीन धर्म देशना पश्चात जुजुभाई तुलाधर तथा मदननकमिबाट कठीन चीवर दान भरेको थियो । सार्थ अष्टपरिस्कार र कल्प-वृक्षको पनि दान भएको थियो । अन्तमा भिक्षुहरू, अनगातिकाहरू तथा सम्पूर्ण उपासक उपासिकाहरूलाई भोजन दिन पनि भएको थियो ।

आनन्द भूमि

बनेपा आस्त्रिन २३ गते,

यहाँ स्थित ध्यानकुटी विहारमा आज कठीनोत्सव सम्पन्न भयो । भिक्षु विषुद्धाचार स्थविर वर्षावास बस्तु-भएको उक्त विहारमा ध्यानकुटीका उपासक उपासिकाहरूको आयोजनामा सो कार्यक्रम भएको थियो ।

उक्त कार्यक्रममा भिक्षु अश्वघोष महास्थविरबाट कठीन दानको बारेमा धर्मदेशना भएको थियो । सो अवसरमा भिक्षु कुतारकाथ्यप महास्थविरले पनि बोल्नु भएको थियो ।

ज्ञानमाला भजनबाट शुरू भएको उक्त समारोहमा बुद्ध पूजा, दानप्रदान तथा अन्तमा सबै आमन्त्रितहरूलाई भोजनदान गरेको थियो ।

काठमाडौं आस्त्रिन २८ गते ।

शंखमोल स्थित अन्तराष्ट्रिय बौद्ध ध्यान केन्द्रमा वर्षावास समाप्तिको उपलक्ष्यमा कठीन दान सम्पन्न भयो । उक्त विहारमा वर्षावास बस्तु भएका ध्यानमा (वर्मा का ध्यानगुरु ऊ प्रासमाचारबाट कठीन दानको महत्व बारे व्याच्चिया गर्नु हुँदै धर्मदेशना गर्नुभयो ।

शील प्रार्थना, र बुद्धपूजा, बाट शुरू भएको उक्त कार्यक्रममा अन्तराष्ट्रिय बौद्ध ध्यान केन्द्रका सचिव मदनरत्न मानन्धरबाट प्रतिवेदन, कोषाध्यक्ष प्रत्येक रान ताम्राकारबाट आधिक प्रतिवेदन प्रस्तुत भएको थियो ।

सोही अवसरमा भोजन र्यवस्था अक्षणकोषका दाताहरूलाई पनि प्रमाण पत्र प्रदान गरिएको थियो ।

लुम्बिनीमा पर्यटकहरूको लागि भौतिक सुविधाको अभाव

(गो. प.)

बुद्धको जन्मस्थल लुम्बिनीको दर्शनार्थ जाने पर्यटकहरूलाई खाने बस्ने ठाउँको अभाव भैरहेको कुरा सम्बन्धित क्षेत्रहरूबाट थाहा भएको छ ।

लुम्बिनी स्थित होको होटलका नाचव महाप्रव-न्धकका अनुसार केही वर्षयता लुम्बिनी अमण्डा आउने तिर्थयतीहरूको संख्या बढ्दो छ । जसमा युरोपेली अमेरिकीहरूको संख्या पनि बढ्दो छ । तर वासस्थान लगायत अन्य सुविधाहरू निकै अप्रग्र अवस्थामा छ ।

प्राप्त एक जोनकारी अनुसार गत तीन वर्षको अवधिमा करीब दुइलाख व्यक्तिहरूले लुम्बिनीको अभाव गरेका छन् । तर पर्यटकहरूलाई आकर्षित गर्नसक्ने गरी त्यहाँ पुर्वाधारहरूको विकास गरिएको छ ।

स्थानीय वासीहरूका अनुसार लुम्बिनीको बाटोमा पर्ने एउटा काठेपुल जिर्ण अवस्थामा पुरेको र कुनै दिन सो ठाउँमा द्रव्यंटना हनसक्ने बताउँछन् ।

साथै लुम्बिनी संगसंगै तिलौराकोटको विकास र त्यहाँ अन्तरराष्ट्रिय विमान स्थल हुनुपर्ने त्यसपछि मात्र लुम्बिनीको समग्र विकास हुने कुरा स्थानीय जनताहरू बताउँल्न ।

बुद्धको देशमा जापानी बौद्ध विवादको स्वागत

काठमाडौं कार्तिक १५ गते,

बुद्धका शान्तिको शिक्षा प्रचारमा लाग्नु भएका जापानको सोका गाककाई इन्टरनेशनलका सभापति डा० दाइसाकु इकेदालाई काठमाडौं नगर पालिका द्वारा आज नगरको विशिष्ट व्यक्तिको सम्मान प्रदान गयो ।

समारोहलाई सम्बोधन गर्दै प्रधानमन्त्री शेर बहादुर देउवले १६ दशे को राष्ट्रसंघीय विश्वशान्ति पुरस्कार विजेता डा० इकेदा अत्यन्त ठूला दार्शनिक तथा

शान्तिका लागि लडिःहनै महाभावन हुनुहुँदै भन्नु हुँदै बुद्धका शान्तिको शिक्षा प्रचारमा लाग्नु भएका डा० इकेदालाई बुद्ध जन्मेको देशका हासी वासिन्दाले सम्मान गर्नपाउनु ज्यादै खुशीको कुरा हो भन्नुभयो ।

काठमाडौं नगर पालिकाका प्रमुख पि० एल० सिहले भगवान बुद्धको शिक्षा प्रचार गरि विश्व शान्ति र मानवतावादी अभियान चलाउनु भएका डा० इकेदा-प्रति ऐक्यबद्धता प्रकट गर्नुहुँदै गौतम बुद्धको देश नेपालमा तपाइलाई विशिष्ट व्यक्तिको रूपमा सम्मान गर्न पाउनु हास्रो लागि खुशीको कुरा हो भन्नुभयो ।

पुस्तक विमोचन तथा कठीनोत्सव

काठमाडौं कार्तिक १७ गते,

नयाँ बानेश्वर स्थित विश्वशान्ति विहारमा आज विहारको वार्षिक उत्सव, कठीनोत्सव, भिक्षु ज्ञानपूर्णिक भहास्थविरको ५७ अ० जन्मोत्सव तथा बहाँबाट अनुदित ‘‘महान् धर्मचक सुतोपदेश’’ को विमोचन समारोह अवधरूपमा सम्पन्न भयो ।

‘‘महान् धर्मचक सुतोपदेश’’ ग्रन्थको विमोचन गर्नु हुँदै प्रमुख अतिथी थाइराजदूत डा० रोनारोड नोपाकोनबाट भिक्षु ज्ञानपूर्णिक नेपालका बौद्ध विदानहरूको बिच सम्प्रान्ति व्यक्तित्व हुन र बहाँको ग्रन्थ विमोचन गर्नपाउनु मेरो लागि ठूलो खुशीको कुरा भएको बताउँनु भयो ।

‘‘महान् धर्मचक सुतोपदेश’’ को समिका गर्नुहुँदै भिक्षु सुदर्शन भहास्थविरले बुद्धको प्रथम मन्देशको रूपमा रहेको गहनतम धर्मचक सुतोपदेशको नेपालभाषामा अनुवाद भएबाट नेपालभाषीहरूलाई बुद्धको उपदेशको गहनतामा ज्ञान सजिलो हुने बिचर व्यक्त गर्नुभयो ।

ग्रन्थका अनुवादक भिक्षु ज्ञानपूर्णिक महास्थविरले वर्मिका सुप्रसिद्ध भिक्षु महाशी सचादो द्वारा लिखित उक्तपुस्तको अनुवाद सम्पन्न गर्न पाउँदा खुशी लागेको कुरा बताउनु हुँदै विश्व शान्ति विहारलाई बुद्ध धर्म अद्ययन प्रतिष्ठान बनाइने जानकारी दिनुभयो ।

(बाँकी २१ पेजमा)

तै पनि

रमा मिश्र

कहाँ तिमी सिर्जनका त्यति धनी ।
कहाँ छ मेरो यो उपहास जीवनी ।
कसरी सबनु तिमी सम्म पुग्न नि,
म गर्दु केही भनी हिड्छु तै पनि ॥

यता कत भावहरू दिदाँ बुन् ,
उता कतै पीर पनि लिदाँ हुन् ।
हुङ्गाहरूले जब थिचिदा हुन् ,
षठै, ती मनले कति नै रुदाँ हुन् ॥

नपाइएको खुशी छैन केही,
नल्याइएको सुख छैन केही,
परन्तु दृष्टि छ अशान्ति कै धनी,-
म दुःख हेर्छु भनी हिड्लु तंपनि ।

कि भोक भैट्ने सब भक्ष नै हुन् ।
यदा सकिन सब लक्ष्य नै हुन् ।
उज्यालो जो हुन्छ त्या चेतनामा ।
इधराँरो त्यै बन्दछ यातनामा ।

सम्पूर्ण इच्छाहरू पूर्ण नै भए ।
बर्थै बनेका सब चूर्ण भै गए ।
बन्दं छ मन किन्तु प्रसाध्य लोभी ।
म न्याय भेट्छु भनी हिड्छु तै पनि ।

स्वयं पीडा बोकी जो बाँचिदिन्छन्,
निमित ग्रहकै सुख साँचि दिन्छन् ।
कि धन्य हुन् ती कि त देवता हुन् ।
उत्सर्ग तिनका सब उच्चता हुन् ॥

बुझै नवुज्ञेर कि कर्म आफ्नो-
जात्वै नजानी अनि मर्म मानों,
बसालिएको छ यो कर्ण धनि,
म मुन्छु सत्य भनी हिड्छु तै पनि ॥

जसको निमित दुःख लिन्छ जीवन ।
भाँचिरन्दृष्टि उही बाट नै मन ।
के हो भरोसा ? अनि सार के हो ?
जो मोहको बस्तु छ भार त्यै हो ॥

आघात बिश्वास भारी जो गर्छ ।
पीडा अस्मा हरदम जो भर्छ ।
उत्थान उसको छ निरन्तरै अनि ।
म अन्याय भेट्छु भनी हिड्छु तै पनि ॥

प्र.जि.अ.का. दर्ता नं. ३४१०३४/३५

म.क्षे.हु.नि.दर्ता - १६/०५०/५१

प्रकाशक:- आनन्द कुटी विहार गुरी, स्वयम्भू, काठमाडौं, पो० ब० न० ३००७, फोन- २७१४२०,
मुद्रक- कृष्णा लिटर्स, इटम्बहाल, काठमाडौं। फोन नं.: २९६८५६